caret difficultate. Quod alii exiſtiment membri virilis ſiccitatem non eſſe ſignum omnino certum, & evidens impotentiæ, ac illam neceſſario concludens, ſed veriſimiliter evidens. Sicut enim per id membrum urina expelli poteſt, ita videtur etiam poſſe ſemen emitti. Quare non erit neceſſarium expectare triennium: at exigendum erit juramentum conjugum: & ſeptimæ manus propinquorum juxta dicta n. 4. de his ſignis. *Innoc. c.1. n.1. verſ. Vel potes dicere, & de frigid. & malef. & ibi Ant. n.2. v. Et per hanc decretalem. Præpoſ. n.5. fin. Idem Ant. c. Laudabilem, n.14. eod. tit. & ibi Præpoſ. n. ult. Alex. de Nevo n.11. ad fin. & n.17. caſu* 2. Sed horum rationi reſpondet *Calderin. Cald. Florent. & Petr. de Saxona*, ut eos refert *Præpoſ. d. c. Laudabilem, nu.5.* ſtare ut per membrum ſiccum emittatur urina, cum tamen ſemen emitti nequeat. Quod diverſo modo generentur, & aliqua impediant ſeminis emiſſionem, non tamen urinæ. Sed in hac Doctorum controverſia exiſtimo ſic dicendum: Si membrum virile ſit omnino ſiccum, eſt ſignum omnino evidens, & neceſſario concludens. Quare nec triennium nec juramenta dicta exiguntur. Et in hoc eventu eſt verum, quod dicunt priores DD. Quia tunc is vir aut ſeminis veri emittendi incapax eſſet: aut ſi verum ſemen emitteret, evidens eſſe non poſſe illum membrum erigere, ut poſſit vas femineum penetrare; atque ita ſemen intra illud vas emittere. Membrum enim omnino aridum vi motiva careret. Si autem non ſit omnino aridum, ſed taliter, ut medici judicent, non eſſe certam, & evidentem impotentiam, ſed veriſimiliter evidentem, tunc habet verum, quod dicunt poſteriores DD. Quod ſi non ſit ita aridum, quin poſſit ſufficienter erigi ad copulam, & de hac potentia conſtet, non cenſendus eſt vir ille impotens, ut bene docent *Alex. de Nevo, d. c. Laudabilem, numer. 17. in caſu, & ibi Præpoſ. num. 5.*

7 Deinde eſt ſignum omnino evidens impotentiæ, itaut nec triennium nec prædicta juramenta petantur, quando mulier eſt arcta. Sic videtur ſentire *gloſſ. c. Fraternitatis, ſtatim in prin. verb. Matronas, de frig. & malef.* dum ait quando mulier eſt arcta, non exigi juramentum propinquorum. Et docent *Innoc. c. Laudabilem, eod. tit. n. unic. verb. juſtum judicium. Jo. Andr. ibi n.9. Ant. n.13. & n.14. Præp. n.6. ſuper v. Juſtum judicium, & n. ult. Archid. c.2. n.6. verſ. Et nota in fin. 33. q.1. & ibi Bellam. in fin. Card. d.c. Fraternitatis, nu.5. oppoſit.2. & ibi Præp. n.7. Hoſt. ſum. t. de frig. & malef. §. Qualiter & quando n.13. v. Quid ſi mulieres aſſerant Jo. de Friburgo in ſum. confeſſorum, l.4. t.16. q.16. Roſella verb. Divortium, nu. 3. & ibi Sylv. q.19. n.22. Maſcard. de probat. concl. 889. num.4.* Sed nec hoc eſt ita certum. Nam aliis placet arctitudinem mulieris non eſſe ſignum omnino certum, & evidens, ſed evidens veriſimiliter, & ideo cenſent non exigi triennium, bene tamen dicta juramenta. Quod arctatio illa ſit per matronas inſpicienda, quarum oculus ſæpe fallitur, *c. Neque aliqua 27. q.1.* & judicium medicorum ſimiliter eſt ſæpe fallax, ut experientia demonſtrat, ac notatur *c. Propoſuiſti, de probat.* Et ideo ſic docent *Ant. c. fin. n.8. de frig. & malef. & d. c. Fraternitatis, n.16. Alex. de Nevo in c. Laudabilem, nu. 16. & 17. eod. t.* & hæc ſententia poſterior magis placet: niſi mulier ita arcta eſſet ut cuilibet inſpicienti clare liquere poſſit eam non eſſe capacem alicujus inſtrumenti virilis, ut optime explicat *Speculator, t. de frigid. & malef. §. un. nu. 3.*

8 Præterea eſt ſignum evidens, & omnino neceſſarium, ita ut nec triennium, nec juramenta propinquorum neceſſaria ſint, ſi vir ab alio matrimonio ſit ratione frigiditatis per ſententiam ſeparatus. Nam id matr. ſtatim diſſolvendum eſſe probavi diſp. 99. num. 6. & ita docent *Ant. c. Laudabilem, numer. 14. de frigid. & malef. & ibi Jo. And. numer. 8. Alex. de Nevo, numer. 15. Præp. num. ult.*

9 Tandem monuerim, dum diximus non deſiderari triennium quoties de impotentia conſtat, intelligi præter impotentiam ex maleficio conſurgentem. Quia cum ea non naturalis, ſed accidentalis ſit, præſumitur fore ut decurſu temporis mediis adhibitis removeri poſſit, & ideo ſemper in maleficii impedimento deſideratur triennium experientiæ, ut declaretur irritum matr. Item quia cum operatio dæmonis auctoris maleficii ſit occulta, & libera, non tam de maleficii perpetuitate conſtat, ac naturalis impedimenti. Et ideo hanc partem ſuſtinent *Hoſt. c. Laudabilem, n.1. & c. fin. ad fin. verb. Triennium, de frig. & malef. Jo. And. eo. c. fi. n. 11. Abbas n.9. Anchar. num. 9. notab. 12. Card. n. 2. Alex. de Nevo n.5. notab. 4. & n. 13. idem Jo. And. d. c. Laudabilem, n. 8.* ubi *Ant. n. 5. Abb. n. 2. fi. Alex. de Nevo n. 3. 10. ult. Præpoſ. nu. 5. fin. Idem Ant. c. 1. num. 2. verſ. Obſtabat ſecundo, eod. t. Abbas n.6. Alex. de Nevo num.9. Præpoſ. 7. Henr. n. 1. Roſella verb. Divortium, n.4. fin. Turrecr. c. fin. n. ult. 33. q.1. Navar. lib.4. conſiliorum, t. de frig. & malef. in utraque editione conſil. 1. n.2. Coſtanus de ſponſ. t. de his, qui nuptias contrahere poſſunt, n.78. Greg. Lopez l.5. verb. Faſta eſte plazo, tit.8. par.4.* addens etiam ſi ab altero conjuge vel ab utroque offeratur antea probatio per aſpectum, vel per alia ſigna. *Enriquez l.12. de matr. c.7. n.2. & c.8. n.2. in comment. litt. V.* Nec poteſt judex triennium in hoc effectu abbreviare. Cum id tempus omnino jure petatur, *c. fin. de frig. & malef.* Sic *Hoſt. eod. c. fi. ad fi. verb. Triennium. Et ibi Jo. And. n.11. Anch. n.9. not.12. Alex. de Nevo n.17. Henric. d. c 1. n.1. Enriq. duplici loco nuper allegato.* Unde minus bene *gloſſ. 33. q.1. in ſum. verb. Quod autem, Goffred. ſum. t. de frig. & malef. n.8. Veracr. 1. p. Speculi, ar.40. concl.2. Matienzo l.5. recop. t.1. rubrica gloſſ.1. n. 203. Petr. de Led. de matr. q.58. ar.2. paulo ante 2. dubium. Emm. Sa ſum. v. Matrim.* ubi de impedimento impotentiæ, *nu. 14. verſ. in maleficio*, loquuntur eodem modo in maleficio, ac in frigiditate, dicentes in neutro impedimento exigi triennium, ſi ſtatim de illo clare conſtet. Sed ſupponunt falſum, non enim poteſt clare ſtatim conſtare de impedimento maleficii, ſicut de impedimento naturali, id eſſe perpetuum (ut nuper probavi) quod exigitur, ut ratione illius ſit diſſolvendum matrim. At poſſet eorum opinio in caſu rariſſimo ſalvari, nempe quando per maleficium amputata eſſent omnino virilia, aut teſticulus uterque ſublatus. Tunc enim apertum eſt nullo modo præter Dei miraculum ea reſtitui poſſe: ac proinde clare conſtabit eam impotentiam eſſe perpetuam.

Imo in maleficii impedimento, ultra triennium eſt tempus arbitrarium a judice aſſignandum, indicto ſimul conjugibus, ut orationi vacent, ac operibus pœnitentiæ, conſilio, ut vel ſic Deus placatus coerceat dæmonem, ut deſiſtat maleficio nocere. Quod colligitur ex *cap. fin. de frig. & malef.* ubi allegato impedimento maleficii poſt multos cohabitationis annos; ait Pontifex, *Injunxiſtis eiſdem ut agerent pœnitentiam de commiſſis, & ſi forte placeret Deo ut opus matrimonii conſummarent.* Et quamvis referat geſtum Epiſcopi, cum tamen id non reprehendat, imo ad juſtam matrimonii diſſolutionem ponderet, videtur id approbare. Et ita docent *Abb. eod. c. fin. n. ult. Roſella v. Divortium, nu.4. & ibi Supplem. Piſanæ, n.4. Sylveſt. q. 20. n.23. Deciſio capellæ Toloſ. 381. n. 7. Alex. de Nevo d. c. fin. n.17. & ibi Præpoſ. n. 5. Enriq. l. 12. de matrim. c.7. nu.2.* & videtur clare tenere *Greg. Lop. l.5. v. Dar plazo, t.8. p.4.* nam ubi dixit numerari triennium in maleficii impedimento, quamvis eo conjuges habitarint ante decretum judicis, ait hoc intelligendum juxta ea, quæ tradit *Abb. dict. cap. fin. in fine*, ubi *Abb.* docens hoc tempus arbitrarium concedendum. Hoc tamen intelligo quando conjuges eo triennio habitarunt ante decretum judicis, in quo caſu loquitur textus *dict. cap. fin.* & loquuntur *Roſella, Supplement. Piſanæ, & Sylveſt.* Nam ſi id triennium ſignatum eſſet a judice, vel pars illius in dictis operibus pœnitentiæ, & orationis, non eſt cur eo tranſacto ſit amplius expectandum. Cum jam tempore jure præſcripto conjuges habitarint: ac indicta ſit illis pœnitentia ad placandum Deum. 10

DISPUTATIO CVIII.

An impotentia non conſtante per ſigna certa, ſed ea dubia ſunt, at uterque conjux eam fatetur, deſideretur triennii experientia, ac aliqua alia impotentiæ probatio, ut ratione illius diſſolvatur matrimonium?

SUMMARIUM.

Proponuntur duo textus, qui ſibi contradicere videntur, numer. 1.

An c.1. de frig. habeat vim textus, nec ſit correctum, 2.

An utroque conjuge fatente alterius impotentiam ſit neceſſario triennium expectandum? Refertur quædam ſententia, 3.

Limitatur hæc ſententia, ut ſemper plena pubertas expectetur, 4.

Proponitur ſententia Auctoris, num.5. & ibi remiſſive, quando conjux initio matrimonii reclamat: an ſit neceſſarium triennium?

An ſit neceſſarius aſpectus quando uterque fatetur impotentiam undecumque conſurgentem, & tranſiit triennium, 6.

An deſideretur conjugum, & ſeptimæ manus propinquorum juramentum, 7.

An id juramentum neceſſarium quoque ſit, quando uxor judicatur virgo a matronis inſpicientibus, 8.

An valeat ſententia matrimonium diſſolvens, ratione impotentiæ undecumque conſurgentis, non præmiſſo juramento propinquorum, 9.

An eo juramento opus ſit, adjuvante fama aſſertionem conjugum, 10.

An juramentum ſeptimæ manus propinquorum intelligatur ſic, ut cujuslibet conjugis ſeptem propinqui jurent; & ita quatuordecim, 11.

An deficientibus tot, qui atteſtari poſſint, ſufficiant pauciores, 12.

An deficientibus conſanguineis, & vicinis, ſint alii aſſumendi, 13.

An hoc juramentum, & quoties petitur tactus Evangeliorum, ſit neceſſario manu tactis Evangeliis præſtandum, nec ſufficiat tangere cubito, vel præſentem eſſe liberum Evangeliorum, nec tangere aliam Scripturam ſacram, & an in dubio ubi notarius ſolius juramenti mentionem fecit, præſumatur id tactis Evangeliis eſſe præſtitum, 14.

Conjuges jituri ſunt de propria ſcientia, ac conſanguinei de credulitate, 15.

Quid debeant jurare conjuges, ut ratione impotentiæ diſſolvatur matrimonium, 16.

An eo conjuge reputato frigido ducente poſtea uxorem, cenſendi ſint conſanguinei, qui jurarunt rei perjurii, 17.

Qualiter cenſeantur perjuri tunc conjuges, 18.

An hoc perjurium concludatur ex ſolo ſecundo matr. frigidi, an potius ex copula conjugali, vel fornicaria, 19.

An conjux petens ob impotentiam diſſolutionem matrimonii teneatur ſpeciem impotentiæ, aut ejus cauſam allegare? Et remiſſive, qualiter, ſit tunc reſtaurandum prius matrimonium, ſi inveniatur conjux ille potens, & an judex teneatur impotentiæ ſpeciem, & cauſam exprimere in ſententia, & ſi tunc ſuccumbat conjux, an poſſit ſpeciem impotentiæ allegare, an potius ſententia illa in rem judicatam tranſeat, 20.

An in ſenibus ſit hoc triennium expectandum, ac tempus arbitrarium, 21.

Satisfit argumentis, & conciliantur cap. 1. & cap. Laudabilem, de frig. n.22.

1 Diſputationi huic anſam dubitandi præbet contradictio maxima quæ videtur eſſe inter textus *c. 1. & c. Laudabilem, de frig. & malef.* nam *c. 1. ſtatim in princ.* decernitur viro poſt menſem, aut trimeſtre, aut annum ab inito matr. fatenti propriam frigiditatem, uxoreque eamdem affirmanti, ſi ea per verum judicium probari valeat, diſſolvi poſſe matr. At *c. Laudabilem, eod. tit.* deciditur, ubi clare non conſtat de frigiditate, expectandum eſſe triennium experientiæ. Contradicunt ergo ſibi hi textus, cum in priori minus triennio petatur, in poſteriori autem triennium. Atque alia decernuntur *d. c. 1.* quæ videntur contraria deciſioni *d. c. Laudabilem*: de quibus eſt habendus ſermo diſp. ſeq. Secundo, quia *eod. c. 1.* culpæ tribuitur uxoris ſerotina reclamatio, quod poſt annum reclamaverit allegans viri frigiditatem, atque ideo ejus petitio non auditur. Cum tamen *d. c. Laudabilem*, ea clamatio cenſeatur præmatura, & ob id rejiciatur, triennium enim experientiæ, quod reclamationem præcedere debet, nondum tranſiit.

2 Apparens horum textuum contradictio reddit difficillimum intellectum textus *c. 1. de frig. & malef.* & circa illum valde laborant expoſitores, atque ita intricate loquuntur, ut potius illum confundant, quam aperiant, ut animadvertit *ibi Abb. n.5.* Et ideo aliquibus Doctoribus placet id *c. 1.* vim textus minime habere. Quod non ſit ex aliquo Pontifice, aut Concilio Generali deſumptum, ſed ex *Brocardicis l.10.* Et ita videtur ſentire *ibi gl. v. Tacuit*, dicens non tenere, quod ibi deciditur de conjuge tacente per annum, vel dimidium: quamvis non explicet num cauſa ſit, quod id cap. ſit correctum, an potius, quod vim textus non habeat. Et tenent expreſſe *Alanus, Laurentius, & Vincentius* (ut eos refert *ibi Henricus in fin.*) Alii vero quamvis admittant eſſe textum, dicunt tamen eſſe correctum per *c. Laudabilem, de frig. & malef.* ſic *Turrec. c. Si quis acceperit, nu. un. 33. q. 1.* At dicendum eſt *id c. 1.* habere vim textus, nec de hoc eſſe dubitandum. Cum Greg. IX. decretalium compilator inter Pontificia decreta id collocarit. Quod tenet *Hoſt. eo. c. 1. num. 1. Jo. And. in fin. Anch. n.12. Petrus, Goffredus, Abb. antiquus*, quos refert, & ſequitur *Henr. ibi fin. Præp. col.2. num.5. ſuper gloſſ. in v. Tacuit, Brunel. de ſponſ. concl. 28. nu. 16.* & verius etiam eſt id c. non eſſe correptum, ut defendit *ibi Alex. de Nevo n.13.* Quod etiam clare tenent ceteri expoſitores, qui tanquam non correctum illud explicant, ac conantur conciliare cum *c. Laudabilem de frig. & malef.*

3 Claritatis ergo gratia duplex eſt diſtinguendus caſus, in quo diſputandum eſt, an triennium experientiæ neceſſario deſideretur, & ultra illud aliqua alia probatio? Prior eſt, quando uterque conjux fatetur impotentiam, poſterior, quando alter fatetur altero negante. Et quidem in præſenti diſp. de priori caſu diſcutietur, in ſequenti vero de poſteriori. Eſt ergo difficultas, de neceſſitate expectandi triennii, & alterius probationis, ut diſſolvatur matrim. quando uterque conjux alterius impotentiam fatetur. Quibuſdam placet non eſſe opus triennio experientiæ, ſed tempus quoddam arbitrarium ſufficere, ut unius menſis, aut trium, aut anni, & juramentum utriuſque conjugis ac ſeptimæ manus propinquorum, ut diſſolvatur matrim. Ducuntur, quod *c. 1. de frig.* in hoc eventu petitum eſt triennium, ſed poſt dimidium habitationis annum conceditur ſeparatio. Secundo, ex *c. Laudabilem, de frig. & malef.* id probari videtur. Nam in priori parte loquens quando ſolus alter conjux fatetur impotentiam, poſtulat triennium experientiæ: at in poſteriori loquens quando uterque fatetur, ejus triennii non meminit: nec clauſula triennium continens, in principio poſita limitans priorem caſum, extendi debet ad poſteriorem. Ubi enim fit diviſio per paragraphum, vel verſiculum, clauſula poſita in uno paragrapho vel verſiculo, non refertur ad alium paragraphum vel verſiculum: juxta doctrinam *gl. un. v. Sic ſcilicet, de poſtul. prælat. in 6.* quam notabilem dicit *Alexan. de Nevo, d. c. Laudabilem, n.9. & rubr. de ſponſ. n. 3.* & in hoc poſteriori loco limitat, niſi eſſet adjectum verbum. Ut præfertur, vel in præmiſſis. Ad *d. c. Laudabilem* ponuntur diverſi, ac ſeparati verſiculi in utroque caſu. Nam prior continetur *in verſ. Nos vero*; poſterior autem *in verſ. Si autem*. Tertio, quia licet experientia triennii concedatur, quando frigiditas probari nequit evidentibus ſignis: at hæc ratio non vendicat ſibi locum, quando uterque fatetur impedimentum, ſicut quando alter ſolus. Quod in priori caſu ſit violenta præſumptio: & quia poſſet eſſe colluſio aliqua, accedit ſeptima manus propinquorum jurantium veriſimile ipſis eſſe, conjuges verum dicere. Quarto: quia textus *d. c. Laudabilem*, loquens in poſteriori caſu, nempe, quando uterque fatetur, incipit per particulam adverſativam, ſi autem: quæ cum ponatur abſque copula, eam naturam habet ut adverſetur in jure, & in facto: ita ut diverſum caſum, & diverſum jus importet, ut advertunt *Bartolus l. Patris, & filii, n.1. ff. de vulgari: & ibi Jaſ. n.6.* dicens eſſe omnium. Cum ergo in priori caſu, quando alter negat juſtum judicium, ut matr. diſſolvatur, ſit lapſus triennii cum juramento conjugum, & ſeptimæ manus propinquorum: & in poſteriori hæc etiam juramenta petantur *eo. c. Laudabilem*, non dicendum eſt tunc peti etiam triennium. Quia jam diverſus caſus, ſed non diverſum eſſet jus. Tandem quia nullus negare poteſt minorem probationem deſiderari quando uterque fatetur impedimentum, quam ubi alter ſolus. Et nulla alia differentia poteſt aſſignari, quam circa triennii neceſſitatem. Nam juramenta conjugum, & propinquorum in utroque caſu petuntur. Et ideo hujus ſent. ſunt *gl. c. 1. v. Per verum, & v. Probari, de frig. & malef. & ibi Innoc. n.1. v. Per verum. Abbas antiquus n.3. Hoſt. n.1. v. per menſem, Jo. And. n.2. & 5. Anch. n.10. Idem Innoc. d. c. Laudabilem, ſtatim in princ. & ibi Hoſt. n.2. Jo. And. n.3. Ant. n.6. Anch. n. ult.* limitans quando mulier per aſpectum reperitur virgo. *Præp. n.3. Alex. de Nevo, d. c. 1. n.7. verſ. Sed tu dic, & ibi Henr. n.2. Idem Hoſt. c. fin. n.1. v. Cognoſcendi alias, de frig. & malef. & ſumma eo. t. §. Qualiter, & quando, nu.13. Alber. in ſuo dictionar. lit. D. v. Divortium, paulo poſt prin. Aſtenſ. 2. p. ſum. l.8. tit.37. art.1. paulo poſt princ. Montalvus l.6. v. Frio, t.8. p.4. Ang. v. Matrim. 3. impod. 16. n.10. Suppl. Piſanæ v. Divortium, n.2. & ibi Roſella n.1. Sylv. q.18. n.21. Maſcar. de probat. concl. 889. nu.7. & 8.* Et idem videtur tenere *Ant. Cuc. l.5. inſtit. majorum, t.12. n.264.* ubi ait impotentiæ probationem ſumi ex utriuſque conjugis confeſſione jurata, cum juramento ſeptimæ manus propinquorum: & dandam licentiam petenti hanc diſſolutionem, migrandi ad alias nuptias. Et favet *Enriq. l.12. de matr. c.7. n.1. fin.* ubi generaliter tradit committi arbitrio judicis, ut inſpectis conjugum qualitatibus, & præteritæ cohabitationis tempore, concedat minus tempus triennio ad impotentiæ probationem, præterquam in maleficio. Sed *idemmet Alex. de Nevo eo. c. 1. n.9. verſ. In gl. 1* remittit ſe circa hanc quæſtionem ad *d. c. Laudabilem*, ubi *n.8. fin.* dicit ante factum tenendam eſſe opinionem contrariam: at poſt factum non eſſe recedendum ab hac, quæ communis eſt. Et ſtatim eod. nu. ſic utraque conciliat, aut uterque conjux ſtat contra matrimonium, illud diſſolvi deſiderans, ac ejus ſeparationem petens, & tunc illi confeſſioni non eſt credendum, *c. Super eo, de eo, qui cognovit conſanguineam*, aut alter ſtat pro matrim. alter vero contra illud: & tunc creditur confeſſioni illius, qui ſtat pro matrimonio: & poterit diſſolvi ante triennium accedente juramento ſeptimæ manus propinquorum. Similiter *idem Ant. d. c. Laudabilem, nu. 15. & Præp. fin.* diverſo modo loquuntur, volentes utramque ſententiam ad concordiam redigere hoc modo, ut hæc opinio vera ſit, quando uterque conjux fatetur impotentiam: ſecus ſi tantum fateatur nondum eſſe conſummatum matrim. neget tamen alter ſe impotentem.

Temperant plerique ex his Doctoribus hanc ſententiam, 4
quando adeſt plena pubertas in conjugibus, nempe, ſi vir expleverit octodecim annos, & femina quatuordecim. Si enim nondum plane puberes ſint, ſemper plena pubertas expectanda eſt: atque ea adepta tempus erit arbitrarium: nec erit neceſſe expectare triennium. Quippe (ut probavi diſp. 104. n.18.) nunquam ratione impotentiæ non conſtantis per ſigna evidentiſſima poteſt ſeparari matrimonium uſque ad plenam pubertatem: ubi multos Doctores retuli. Atque ita *Hoſt. c. Laudabilem, paulo poſt princ. de frig. & malef. & ibi Jo. Andr. n.3.* ajunt in puero minori quindecim annis ſemper eſſe expectandum triennium: nec poſſe id tempus breviari: eo quod eo non tranſacto nondum advenerit plena pubertas: quod ſi ſit ſexdecim annorum, expectandum biennium: ſi annorum 17. unicum annum: ſi vero 18. annorum, menſem vel duos, vel minus arbitrarie. Sed de hac re, an triennium incipiat, ac concedendum ſit a plena pubertate dicemus diſp. 110. a n.8.

At multo verius eſt, quamvis uterque conjux fateatur im- 5
potentiam, ubi ea non eſt certa, deſiderari ſemper triennium experientiæ conceſſum, *c. Laudabilem, de frig. & malef.* ad experiendum an impotentia ſit vera, ac perpetua. Ducor, quod *eod. c. Laudabilem*, petatur hoc triennium experientiæ quando non conſtat de viri frigiditate. At ex eo, quod uterque conjux fateatur impotentiam, non vere conſtat de frigiditate. Sæpe enim dubitatur, an ſit naturalis, & perpetua, an accidentalis, & temporanea. Ergo expectari debet triennium, ut ex temporis curſu appareat veritas. Et confirmatur, quia ibi datur triennium, ubi vera frigiditatis probatio haberi nequit, at ex utriuſque conjugis confeſſione non habetur vera probatio contra matr. *c. Super eo, de eo, qui cognov. conſanguineam.* Nec juramentum propinquorum ſupplet illum defectum eo quod illi de ſola credulitate jurant. Sed dicens *d. c. Laudabilem, in prin.* ubi id triennium exigitur, loqui quando alter ſolus conjux fatetur impotentiam: ac proinde in poſteriori ejus parte, in qua textus agit quando uterque fatetur, nulla triennii mentio facta eſt, ſed ſolius juramenti conjugum, ac ſeptimæ manus propinquorum. At adverſus hanc evaſionem probatur id triennium concernere totam litteram. Quia tota ejus textus deciſio eo pertinet, ut Pontifex declaret quantum temporis ſpatium indulgendum ſit conjugibus, ad veritatem frigiditatis dubiæ comperiendam, ut conſtat ex quæſtione Pontifici propoſita initio textus, ibi: *Quantum tempus indulgendum ſit naturaliter frigidis ad experientiam copulæ nuptialis?* Cui conſultationi abſolute reſpondet Pontifex ex his verbis: *Nos vero in præſenti conſultatione ſentimus, ut a*

tempore celebrati conjugii, ſi frigiditas prius probari non poſſit, cohabitent per triennium. Quæ propoſitio cum indefinita ſit, ac doctrinam contineat, & a lege ſit prolata, æquipollet univerſali, juxta doctrinam *gl. c.Ut circa, in princ. v. aliorum, de elect. in 6.* communiter ab omnibus receptæ: eo vel maxime, quod ab hac regula ſolum caſum, quo frigiditas probari non poſſet, excipiat text. *d. c. Laudabilem*, non explicans quem probationis modum. Et *gl. ibi v.Prius*, & communiter DD. intelligunt quando ante triennium non poteſt manifeſte probari: & poſtea Pontifex quaſi ſatis faciens tacitæ quæſtioni, quæ poterat ulterius proponi, num illa triennii experientia ſat ſit ad diſſolvendum matr. & nulla alia probatio deſideretur, vel qualis, deſcendit ad caſus ſpeciales: & in hoc duplicem caſum diſtinguit. Prior eſt, quando alter negat altero fatente impedimentum: & tunc juſtum judicium deſiderari ait. Poſterior quando uterque fatetur: & tunc juramentum conjugum, & ſeptimæ manus propinquorum exigi decidit. Quare diviſio caſuum non cadat ſuper triennium expectandum: ſed illud abſolute, & indefinite deciſum eſt ſemper expectandum, ubi prius impotentia conſtare non poteſt. Cadit ergo diviſio ſuper aliud probationis genus, quale futurum ſit ultra triennium. Et confirmatur, quia textus poſita generali regula de triennio expectando, quando deſcendit ad decidendum, an aliud probationis genus neceſſarium ſit, ac vult prædictos duos caſus diſtinguere ſic incipit; *Quo elapſo, ſi nec tunc cohabitare voluerint*. Quare in deciſione duplicis caſus quem ſtatim diſtinguit, procedit illo ſuppoſito præmiſſo, nimirum, quo triennio elapſo. Tandem, quia hac in re potius inclinandum eſt, ut probationes exuberent, quam ut in aliquo deficiant (ut probavi diſp. præc. n.1.) Ergo potius amplectendum eſt, deſiderari ut impotentia illa triennii experientia comprobetur. Et ideo hanc ſent. ſuſtinent ex Theologis *D.Th. 4. d.34. in fine, in expoſitione lit. Magiſtri, verſ.Septima manu, & ibi Palud. qu. 2. art.3. concl.3. n.18. Suppl. Gabr. qu.un. art.2. propoſ.1. Celaja q.1. poſt 2.concl. D.Ant. 3.p. t.1. c.12. §.3. ad fin. Led. 2.p. ea qu.60. art.1. col.3. verſ. Sed quæres*, quamvis enim proponat quæſtionem ſic: an conjuge altero fatente impotentiam, ſit neceſſarium triennium, nil de altero explicans: at manifeſte loquitur quando alter non negat: ait enim opinionem Abbatis contra Innocentium eſſe tenendam, ac hodie eſſe communiorem, ut deſideretur triennium. At hæc eſt opinio Abbatis, ut ſtatim eum referemus: & contraria relata n.3. eſt Innocentii: ut ibi retulimus cum *Angles floribus 1.* ubi de matr. *q.8. art.1. dub.4 Graffis 1.p. deciſionum, l.2. c.85. nu.24.* Et videntur clare hoc ſupponere *Durand.4. d.34. q.2. nu.77. & ibi Ricard. ar.2. qu.1. corpore*, ubi ajunt probari impotentiam præſumptive per triennii cohabitationem: & tunc ſi uterque fatetur impedimentum, debent jurare cum ſeptima manu propinquorum. Ejuſdem ſent. videntur *Victoria ſum.* ubi de matrim. *nu.283. Petr. de Soto de matr. lect.5. p.2. verſ.His autem proximum. Sotus 4. d.34. q.un. ar.2. colum.3. concl.2. Bart. a Led. de matr. dub.48. concl.6. Lud. Lop. 2.p. inſtructorii*, ubi de matr. *c.52. col.2. Cannedo ſumm. ſacramentorum*, ubi de matr. *c.5. n.32.* indiſtincte enim docent, ubi impotentia non conſtat, exigi triennium. Et ex Juriſperitis tenent hanc ſent. *gl. c.Si quis acceperit, v.Tempore 33. qu.1. & d. c.Laudabilem, v.uterque Abb c.1. n.5. & 6. & c. Laudabilem, in fin. & c.fin. n.4. de frigid. & malef. Card. Florentinas, & Zach.* quos refert, & ſequitur *Præpoſ. d. c.Laudabilem, n.4. fin. & d. c.fin. n.3. Jo. de Friburgo in ſumm. confeſſorum, l.4. t.16. q.16. Monald. ſum. tr. de matrim.* ubi de impotentia coeundi, *t.de impoſſibilitate coeundi, & quot ſunt ejus ſpecies, Brun. de ſponſal. concl.28. n.16. Lex regia 6. t.8. p.4. in fin. & ibi Greg. Lop. fin. Turrec. c.Si quis acceperit, n.un.33. q.1. Franc. Marcus deciſione Parlamenti Delph.677. n.2. Gaeta c.ad limina 30.q.1.§.4.q.221. n.522.Hugolin. de matr. c.19.n.1.&* hanc ſententiam dicit videri veriorem, licet cogitandum relinquat *Maſcard. de probationibus, in concl.816. n.8.* & videtur expreſſe tenere *alter Cardinalis c.1. n.1. verſ. Premitto pro intellectu, de frigid. & malef.* ubi eum textum ſignificantem in primo caſu ibi propoſito, nempe, quando uterque fatetur impedimentum, non exigi triennium, modo probetur per verum judicium impotentia, explicat, quando evidenter de illa conſtat: & ita extra hunc caſum etiam, utroque fatente, videtur ſentire exigi triennium. Ejuſdem ſententiæ videtur *Nav. l.4. conſil. in utraque edit. tit. de frig. toto conſil.1.* ubi agens de quodam matrimonio diſſoluto ante triennii cohabitationem, ait ſententiam fuiſſe injuſtam: & ita redeundum ad id matrim. cohabitandumque donec triennium abſolvatur, & tenet *Fulvius Pacianus de prob. l.2. c.2. n.24* & videtur tenere *Conſtans de ſponſal. tit. de his qui contrahere nuptias poſſunt n.66.* ubi ait poſt triennii cohabitationem ſat eſſe juramentum utriuſque conjugis, & ſeptimæ manus propinquorum: & ita videtur ſentire hæc non ſat eſſe ante triennium. Denique ejuſdem ſententiæ videntur *Speculator 1. de frigidis §.un. n.3. Jo. Andr. tr. de matrim. n.16. Cavalcanus 1.p. dec.18. n.7. Petr. Greg. Syntagmate juris, l.9. c.12. n.6.* ubi indiſtincte docent expectandum triennium, quando non conſtat frigiditas.

6 Et quamvis utroque conjuge fatente impedimentum, ac triennio lapſo, ſanum conſilium ſit facere conjuges inſpici: at id non eſt neceſſarium. Quod *c.1. Laudabilem*, in ultimo caſu ubi eſt ſermo de hoc, *de frig. & malef.* id non petatur. Deinde viduis denegetur hoc remedium, utpote quæ per aſpectum probare nequeunt matrimonium non eſſe conſummatum. Nec obſtat *c.fin. de frigid.* ubi refert, ac ponderat Pontifex mulierem fatentem una cum viro impotentiam, ac lapſis octo cohabitationis annis fuiſſe inſpectam, quia id ad abundantiorem cautelam effectum eſt. Et ita ſentiunt *Abb. d. c.fin. n. 10. & ibi Card. 2. Præp. n.3. gl. pen. Alex. de Nevo nu.15. Brunel. de ſponſ. concl.28. n.24.* Et quamvis hi Auctores loquantur in maleficio, de quo eſt ſermo *eod. c.fin.* At fortior ratio militat in impedimento naturali frigiditatis, aut arctitudinis. Tum quia difficilius cognoſcitur impotentia ex maleficio conſurgens. Tum etiam quia in maleficio textus *eod. c.fin.* poſuit hanc inſpectionem: atque ita urgentior erat dubitandi ratio, quam in impedimento naturali, in quo nullus textus ejus inſpectionis meminit, quando uterque fatetur impedimentum, & militat eadem ratio, ne viduis deſit hoc remedium. Et ideo loquens de impedimento naturali, tenent *Alex. de Nevo d. cap. Laudabilem, nu.17. in caſu 5. Coſtanus de ſponſal. tit. de his, qui nuptias contrahere poſſunt, n.66.*

Deſideratur tamen ultra triennium illud, & juramentum 7
utriuſque conjugis fatentis impedimentum, ut ſeptima manus propinquorum juret, vel vicinorum bonæ famæ, ſi propinqui defuerint. Quia textus *c.Laudabilem, in fin. de frigid. & malef.* id petit, & (ut n.5. probavi) totus ille textus loquitur tranſacto experientiæ triennio. Deinde quia id juramentum jure petitur, eo quod poſſet eſſe colluſio inter conjuges: & ut cautiori diligentia adhibita diſſolutio matr. fiat. Quæ res maximi momenti eſt. At hæc colluſio æque habere locum poteſt, quando tranſactum eſt triennium. Et hujus ſententiæ ſunt ex Theologis *D.Thom. 4. d.34. in fine, in expoſitione litteræ, verſ.Septima manu, & ibi Scot. q.un. col.pen. Palud. q.2. art.3. concl. 3.n.18. Supp.Gabr. q.un.ar.2. prop.2. Celaja q.1.poſt 2. concl D. Ant. 3.p. t.1. c.12. §.3. ad fin. Angles Flor. 1.p.* ubi de matrim. *qu.8. ar.1. dub.4.* Et ex Juriſperitis *gloſ. c.fin. in fine, & cap. Laudabilem, verb.Uterque, de frigid. & malef. Goffred. ſum. eod. t. num.8. Ant. c.1. n.2. verſ. Et per hanc decretalem, eod. tit. Abb. d. c. Laudabilem, in fine. Monaldus ſumma*, ubi de matr. *tit. de impoſſibilitate coeundi, & quot ſunt ejus ſpecies, Turrec. 33. qu.1. in ſumm. art. 1. num.9. Roſella verb. Divortium, num.4. & ibi Suppl. Piſanæ, num.4. fin. Sylveſt. qu. 20. nu.23. fin. Navar. lib.4. conſil. in utraque edit. tit. de frig. conſ. num.13. Lex reg.6. t.8. p.4. & ibi Greg. Lop. fin. Coſtanus de ſponſalib. tit. de his, qui nuptias contrahere poſſunt, num.66. Maſcard. de probationib. concl.816. nu.8. Fulvius Pacianus l.2. de probat. c.2. n.24 Hugolinus de matr. c.19. num. 1.* Ejuſdem ſent. ſunt alii, qui etſi non explicent quando tranſactum eſt triennium, at dicunt ſemper triennium expectandum, quando non conſtat evidenter de impotentia. Hi ſunt *Innoc.d.c. Laudabilem, nu. un. paulo poſt medium, verb.per juſtum, & ibi Jo.Andr. n.9. Idem Jo.Andr. c.Fraternitatis, nu.9. eod. t. & ibi Hoſt. nu.2. Anchar. n.6. notab.8. Archid. c. Requiſiſti, n.6. verſ. Et nota 33. qu. 1. & ibi Bellarm. in fin. Brunel. de ſponſal. conc.28. n.24.* Quod ſi opponas *gl. in c.Fraternitatis, v. Matronas*, ubi in arctitudinis impedimento videtur ſentire non eſſe neceſſarium hoc juramentum diſp. præced. nu.3. illam explicui: & ibi nu.7. etiam in arctitudine probavi id juramentum deſiderari, quando non eſt omnino evidens.

Quare minus bene *gl. c.Requiſiſti v.Septima manu 33. qu.1.* 8
ait quando mulier per aſpectum reperitur virgo, non eſſe opus juramento ſeptimæ manus propinquorum, ſed verum judicium eſſe per matronarum, & ipſorum conjugum juramentum. Id tenet *Fulvius Pacianus de probationibus, l.2. c. 2. num.29.* Quam eamdem partem videtur ſuſtinere *Sotus 4. d.34. q.un. ar.2. col.4. verſ. Rogas autem, Led. 2. p.4. qu.60. ar.1. col.3. verſ. Sed ulterius dubitatur*, ubi clare tunc ſolum videntur petere juramentum propinquorum, quando mulier eſt corrupta, ac proinde minime poteſt ex aſpectu conſtare matrim. non eſſe conſummatum. At expreſſe tenent contrarium Doctores, quos n.præc. allegavi, aſſerentes ſemper hoc juramentum deſiderari, quando impotentia non eſt evidens: quod hic contingit. Nam ſæpe oculi, ac manus obſtetricum falluntur: eo vel maxime, quod feminæ multis fraudibus utantur, quibus virgines appareant. Præterea valent conjuges colluſione uti, & revera non dediſſe operam carnali copulæ: & licet matronæ per aſpectum teſtificari poſſint mulierem eſſe virginem: at non poſſunt affirmare bona fide datam eſſe operam copulæ, Et ideo in propriis terminis ſuſtinent hanc partem *gl. c.fin. in fin. de frigid. & malef. & ibi Hoſt. fin. Jo. And. fin. Anchar. n.11. q.2. idem Jo. Andr. c.Laudabilem, n.9. eod. tit.*

Hinc etiam deducitur qualiter ſit intelligenda *gl. fin. c.fin. de* 9
frig. & malef. ubi cum dixiſſet non ſufficere aſpectum matronarum, niſi etiam concurrat juramentum ſeptimæ manus propinquorum, ſubdit valere ſententiam altero horum omiſſo. Idem tenet *Aſtenſis 2.p. ſum. l.8. t.37. ar.1. q.2.* Si enim intelligant de matronarum aſpectu, verum dicunt. Quippe eum non eſſe neceſſarium tranſacto triennio, & utroque fatente impedimentum, diximus, n.6. At omiſſo juramento ſeptimæ manus propinquorum ſententiam redderet irritam. Quod *eo. c.fin. in fin.* tradens Pontifex formam diſſolvendi matrimonii ratione impotentiæ, ponit tanquam prærequiſitum, hoc juramentum. Et cum ſit forma probationis jure præſcripta, ejus omiſſio vitiat ſent. Et ita docent *Hoſt. eod. c.fin. in fin. & ibi Jo. Andr. fin.*

Anch. n.11. q.2. Abb. n.10. Cardin. n.3. Præp. n.3. in gl. pen. Alex. de Nevo nu.15. & quamvis hi Doctores loquantur in maleficii impedimento, de quo agit ille textus: at neceſſario idem dicere debent in frigiditate. Quia *c.Laudabilem, de frigid. & malef. in fin.* ſimiliter petit idem juramentum agens de matrimonio ratione frigiditatis diſſolvendo, ut etiam n.7. probavi.

10 Quidam dicta temperant, ut non exigatur hoc juramentum ſeptimæ manus propinquorum quoties fama aſſertionem conjugum adjuvat. Sic *gl. c. Requiſiſti, v. Septima manu 33. q.1. & ibi Archid. n.5. Bellam. 3.* Sed merito ab his eſt recedendum. Quod fama in conſanguinitatis impedimentum magni momenti ſit: at quando petitur diſſolutio ratione impotentiæ, modici aut nullius. Sic *Innoc. c.1. n.4. de frigid. & malef. & ibi Jo.Andr. n.11. Hoſt. nu.4. Præp. nu.8. verſ. Sed quæro quia ſæpe.*

11 Juramentum autem hoc ſeptimæ manus propinquorum ſic accipiendum eſt: ut ſi uterque conjux fateatur impedimentum, cujuslibet conjugis ſeptem conſanguinei jurent: vel eis deficientibus ſeptem vicini cujuslibet: & ita debent eſſe quatuordecim. Et ita hoc intelligunt *Innoc. c.Laudabilem ſtatim in princ. de frigid. & malef. & ibi Alex. de Nevo, n.6. Hoſt. ſum. eo. t. §.Qualiter & quando, nu.10. verſ.Eſt autem rectum judicium, & c.1. n.1. v.Per verum judicium, eod. tit. & ibi Jo. Andr. n.5. Alberic. in ſuo diction. lit.D. v.Divortium, paulo poſt princ. Aſtenſ. 2.p. ſum. l.8. t.37. ar.1. paulo poſt princ. Jo. de Friburgo in ſum. conf. l.4. t.16. art.16. Roſella v. Divortium, n.1. Supplem. Piſanæ ibi, n.2. Sylv. q.18. n.21. Lex reg.5. fin. t.8. n.4. Ant. Cuc. l.5. inſtit. majorum, t.12. n.264.* Quamvis *idem Jo. Andr. d. c.Laudabilem, num.4. v.Septima manu*, dicat non requiri ſeptem propinquos pro quolibet conjuge. Quando vero alter fatetur, & alter negat, quot propinqui debeant jurare, dicemus diſp. ſeq. n.13. Eliguntur autem propinqui, & eis deficientibus vicini. Quod veriſimile ſit fore, ut ipſi melius norint res conjugum. Petuntur autem tot ob matrimonii favorem, & ne facile in ejus diſſolutione erretur.

12 Quod ſi tot teſtes haberi nequeant, ſufficient pauciores arbitrio judicis, ut duo. Argumento ex *c.Presbyter omnibus 2. q.5.* ita *gl. c.Requiſiſti, v.Septimana manu 33. q.1. & ibi Archid. n.6. Bellam. n.3. Turrecr.* citato Hugone *n.8. Jo. Andr. c.fin. n.12. de frigid. & malef.* & *ibi Ant. n.8. fin. Abb. n.11 Anchar. n.11. q.2. Alex. de Nevo num.16. Brunel. de ſponſal. concl.28. nu.24. fin. Greg. Lop. l.5. v.Siete, t.8. p.4. Maſcar. de probat. concl.8. 16. n.12. & concl.889. n.7. Calletus addit. ad Fulvium Pacianum, l.2. de prob. c.2. lit.H.* At neceſſitate hac non cogente, non eſt recedendum a numero jure petito. Cum non ſit jus expreſſum, & res ſit valde ardua. Sic *Hoſt. ſum. de frig. §.Qualiter, & quando, n.10. verſ.Item liceat in accuſatione, Jo. Andr. Ant. Anchar. Præp. proxime alleg.*

13 Et ſi deſint conſanguinei, & vicini, debent aſſumi alii teſtes bonæ famæ, & omni exceptione majores. Quamvis enim textus *c.Laudabilem, de frigid. & malef.* ſolum dixerit, deficientibus conſanguineis aſſumendos vicinos, & his deficientibus nil ſtatuerit; at ex mente illius textus hoc colligitur: vult enim, in quantum fieri poteſt teſtes alios præter ipſos conjuges adhiberi: & elegit potius conſanguineos vel vicinos: quod ipſi res illorum melius norint. Mens ergo textus eſt, ut his deficientibus, alii adhibeantur, qui notitiam habere poſſunt. Et ita docet *Alber. Magnus 4. d.34. ar.5. ad 2.*

14 Sed dubitabis, an ſufficiat qualicumque verborum forma juramentum hoc præſtari. Videtur enim neceſſario præſtandum eſſe, tactis ſacroſanctis Evangeliis. Quia *c. Laudabilem, de frig. & malef.* ſic dicitur: *Si autem quod nunquam ſe cognoverint ambo fatentur ſeptima manu propinquorum, vel vicinorum bonæ famæ, ſi propinqui defuerint, tactis ſacroſanctis Evangeliis, uterque jurejurando dicat, quod nunquam per carnis copulam una caro effecti ſint.* Quod *c.2. n. 33. q.1.* appellatur tactis ſacroſanctis reliquiis. At quando pro juramenti forma requiritur Evangeliorum tactus, nec juri ſatisfit, nec valet actus quoad juris affectus, præſtito juramento abſque eo tactu, quamvis jurans ſuo aſtringatur juramento. Ut docet *gl. cap.Ut circa, v.Corporali, de elect. in 6. Et ibi Arch. n.2. v.Corporali. Anch. n.7. verſ. Item nota quod dicit textus. Dominic. ibi §.Edicto, n.2. Francus in princip. n.9. Idem gl. Clem.1. de hæreticis, §.Porro, verſ. Tacta, & ibi Card. eod. §. n.1. qu.1. Anchar. ibi §.Sane, n.7. Imola ead. clem. n.16. Bonif. qu.36. nu.111. Bald. auth. Sacramenta puberum, nu.7. C. ſi adverſ. vend. Ant. c. Fraternitatis, ad finem de teſtib. & atteſt. & ibi Abb. ad finem, Fel. nu.ult. col.pen. idem Abb. c. Et ſi Chriſtus, n.10. de jurejur. & c.fin. n.9. de juramento calumniæ, Alex. l.3. §.Juvari, n.3. ff. de jurejur. Sylv. v.Juramentum qu.1. fin.* & alii quos refert & ſequitur *Covar. cap. Quamvis pactum, §.1. num.2.* Imo ſatis eſſet præſentem eſſe textum Evangelii; niſi jurans tangat. Sic *gl. auth.Juſjurandum, quod præſtatur, ſtatim in princ. v.Quatuor, & d.c. Ut circa, v.Corporali. Archid. Dom. Fel. Card. q.6. Bonif. proxime allegati. Anchar. clem.1. §.Sane, n.7. de hæret. Præpoſ. c.Laudabilem, n.3. notab.5. de frigid. & malef.* Nec ſufficeret tangere pede vel cubito, ſi jurans manus habeat, ſed manu tangere debet. Quod ſingula membra ſuis officiis deſtinata ſint, *c.Singula, d.89.* Sic *gl. d. c.Ut circa, v. Corporali, Archid. Domin. Anch. Fel. Bonifacius nunc allegati.* Neque ſufficeret Scripturam aliam ſacram tangere. Quia ſpecialiter petitur tactus libri Evangeliorum, quod illis ſpecialis honor exhibeatur, ac magis formidetur perjurium illis tactis. Sic *gl. clem.1. de hæretic. §.Porro, v.Tacta, in fin. Et ibi Anchar. §.Sane n.7. Bonif. ead. clem. c.37. n.114. Abb. c. Et ſi Chriſtus, n.10. de jurejur. Idem Anchar. d. c.Ut circa, nu.7. & ibi Francus in princ. nu.9. Felinus, Alex. Covar. proxime allegati.* Quod intelligitur niſi conſuetudo oppoſitum præſcripſiſſet. Ut docent *Abb. eo. c.Et ſi Chriſtus, n.10. & c.Fraternitatis, ad fin. de teſt. & atteſt. Alex. proxime alleg.* Verum oporteret ut conſuetudo illa ſpecialiter præſcripſiſſet, ſufficere tactum cujuslibet ſacri libri, petito Evangeliorum tactu. Ut docent *gl. clem.1. de hæretic. §.Porro, v.Tacta, in fin. Imola ibi n.16. Bonifacius, n.114. Anchar. d. c.Ut circa, n.7. Sylv. v.juramentum, 1. q.1. fin.* Bene tamen verum eſt in dubio præſumi eum tactum, ubi in Notarii actu ſolius juramenti mentio fit: ac proinde incumbere onus probandi parti eum tactum neganti: Et hoc ita præſumitur ob auctoritatem judicis, & notarii, ac taciturnitatis partis non opponentis. Sic *Ant. c.Fraternitatis, ad fin. de teſt. & atteſt. & ibi Abb. fin. Felin. ad fin. verſ.Et ſi diceretur, Covar. c.Quamvis pactum 1.p. §.1. n.2.* ubi & alios refert. Et tandem in propriis terminis deſiderari in hoc caſu juramentum præſtari, tactis Evangeliis, nec alias valere probationem, ſuſtinent *Abb. c.Laudabilem, n.3. de frigid. & malef. & ibi Alex. de Nevo, n. 4.* Et tangenda eſſe Evangelia in hoc caſu docet etiam *Anton. ibi n.7.* quamvis ſubticeat an aliter facta probatio valeat. Ceterum dicendum eſt, id non eſſe neceſſarium. Quia quamvis hic dicta vera ſint attento juris ſcripti rigore, at conſuetudine præſcriptum eſt id juramentum ſuper cruce præſtari: quamvis Evangelii tactus jure petatur, ut docet *Covar. verſ.Quamvis pactum 1.p. §.1. n.2. ad finem.*

Diverſimode vero præſtari debet id juramentum ab ipſis con- 15
jugibus, & a propinquis. Nam conjuges juramentum de certa ſcientia emittere debent: nempe vir jurare debet ſe bona fide, & abſque dolo ſtudioſam operam copulæ dediſſe, nec potuiſſe conſummare: mulier autem per eam non ſtetiſſe, nec ſe fraude aliqua uſum eſſe. At conſanguinei de ſola credulitate jurare debent, nimirum ſibi eſſe veriſimile conjuges verum dicere. Et ratio diverſitatis eſt, quia ipſis conjugibus conſtare valet ſe non potuiſſe conſummare, ſecus de conſanguineis. Et ita docent univerſi Theologi cum *D.Th. 4. d.34. in fin. in expoſitione litteræ*, & univerſi juris Pontificii Profeſſores cum *gl. c.Laudabilem, v.Uterque, de frig. & malef.*

Nec credo ſufficere, ut ratione impotentiæ diſſolvatur matr. 16
confeſſione conjugum dicentium tranſacto triennio ſe non potuiſſe conſummare matr. Quamvis enim *c.Laudabilem, de frig. & malef. verſ.Si autem, & c.2. 33. q.1.* videatur textus contentus eſſe ea impotentiæ probatione cognoſcendæ uxoris lapſo experientiæ triennio: tantum enim petit ut conjuges jurent ſe non effectos eſſe unam carnem, at bene inſpectus uterque textus eſt potius pro nobis. Nam in utroque textu ſtatim ſubditur, viro aliam uxorem ducente, utrumque conjugem reum perjurii haberi, ac cogendum ad priora connubia redire. Ergo allegata eſt omnimoda impotentia, & juxta hoc juramentum non debet eſſe ſolius impotentiæ coeundi cum hac, ſed coeundi cum hac, & cum quacumque alia. Alias ſi vir ſolum prius juraſſet, male perjurii argueretur in textu ex matr. contracto cum alia. Quia id matr. non arguit, eum potentem fuiſſe ad priorem uxorem. Deinde, quia id *c. Laudabilem* loquitur expreſſe de frigiditate viri probanda ut conſtat ex initio textus. At frigiditas non probatur ex impotentia coeundi cum ſpeciali perſona, poteſt enim id ex maleficio provenire, vel ex impotentia reſpectiva. Quare exiſtimo ut ratione impotentiæ diſſolvatur omnino matrim. denegata facultate impotenti alterius matrimonii ineundi, debere virum jurare ſe non poſſe coire cum ea femina, nec cum aliqua alia, ac proinde eſſe ſimpliciter impotentem. Quod etiam conſtat ex *c.1. de frig. & malef.* ibi: *Et nunc primum dixiſti te eſſe frigidæ naturæ, ita ut non potuiſſe coire cum illa, neque cum aliqua alia.* Sed dices id non poſſe conſtare viro: eo quod forte cum nulla alia expertus ſit: Reſp. quamvis vir id non exprimat, ſatis eſſe ea allegare, ex quibus id aperte colligatur. Quod aperte docent *Hoſt. eod. cap.1. nu.1. v.Non potuiſſes, & ibi Jo. Andr. n.3. eod. verbo*, nam explicantes ea verba textus, ubi vir fatetur ſe cum nulla coire poſſe, ajunt: *Quia non moveris ad coitum, nec ſtimulos carnis ſentis, nec per medicum juvare potes.* Et *idemmet Hoſtienſ. eod. nu.1. v.Verum judicium, & ibi Jo. Andr. n.5.* explicantes, quod ſit hoc verum judicium, dicunt: *Jurabunt conjuges, quod totis viribus, & ingenio operam dederunt carnali copulæ, vir perficiendo, & mulier patiendo, nec ſe ſubtrahendo, ſed amplexando, & modis omnibus alliciendo: & jurabit maritus ſe naturaliter frigidum nec motum carnalem ſentire potuiſſe, & mulier idem.* Idem ſentiunt *Ant. c.Fraternitatis, n.5. de frig. & malef. & ibi Præp.2.* ubi hæc ajunt: *Nota practicam articulandi, & probandi inhabilitatem ad ſeparationam matr. Quia articulus debet concludere indefinite inhabilem conjugem quoad omnes, & quoad omne tempus, ita quod non poſſit eſſe conjux omni tempore.* Et *idem Ant. c.fin. eod. tit. n.2. notab.1. & ibi Præpoſ. n.1. verſ.Et nota, quod in libello*, ſic dicunt, *Nota practicam libelli in cauſa matrimonii quando mulier petit divortium propter impotentiam viri. Non enim ſufficit concludere, quod cognita non ſit, niſi concludat, quod non habet potentiam coeundi. Et Speculator tit. de frigid. & malef. §.ult. n.1.* ponens formam libelli in quo

uxor debet petere matrim. diſſolvi ob viri frigiditatem, ſic ait, *Vir frigidus, & ligatus eſt, quod non habet potentiam coeundi, nec poteſt ea peragere, propter quæ illum accepi: licet per triennium continuum operam fidelem dederimus operi conjugali*. Et ſtatim *n.*2. proponens formam libelli, in quo vir petit diſſolvi conjugium ob arctitudinem abſolutam vel reſpectivam mulieris ſic ait: *Eam cognoſcere non potui. Cum non ſit apta ad viriles complexus: vel quia adeo arcta eſt, quod nulli poteſt carnaliter commiſceri: vel quia cum ſim homo maximæ carnoſitatis, vel magnum habeo inſtrumentum, nunquam a me potuit cognoſci*. Et tandem *Alber. in ſuo diction. lit. D. v.Divortium, paulo poſt princ. & Aſtenſ. 2.p. ſumm. l.8. t.37. ar. 1. paulo poſt princ.* dicunt virum juraturum ſe non poſſe mulierem cognoſcere: uxorem autem ſe nunquam percepiſſe potuiſſe virum ad coitum moveri. Et addit *Aſtenſis* virum quoque juraturum ſe non poſſe cognoſcere aliquam mulierem, nec moveri ad voluntatem coeundi.

17 Ex dictis deducitur primo, ſi poſtea vir ille inveniatur non frigidus, conſanguineos, minime cenſendo perjurii reos. Quod non de certa ſcientia, ſed de credulitate jurent: ac proinde licet poſtea conſtet falſitas frigiditatis, non inde convincitur ipſos minime credidiſſe conjugum juramentum fatentium impotentiam verum eſſe. Quare etſi textus *c. Laudabilem, de frig. & malef. & c.2. fin. 33. qu.1.* indefinite decidant eos, qui jurarant, reos perjurii eſſe: at intelliguntur de ipſis ſolis conjugibus. Quippe ratio tradita cogit ſic textus eos intelligere. Et ita docent *gl. eod. c.2. v.Hi qui, & d. c. Laudabilem, v.Hi qui, & ibi Innc. fin. Hoſt. fin. Jo. Andr. n.10. Ant. fin. Alex. de Nevo n.13. Præpoſ. n.7. gl. penult. Turrecr. cap. Requiſiſti, n.833. q.1.*

18 Secundo deducitur, quo pacto verificetur ipſos conjuges perjurii reos eſſe, ſi reputatus frigidus aliud ineat matrimonium: ut expreſſe deciditur *c.Laudabilem, de frig. & malef. & c.2. infra.31. q.1.* Videtur enim eos perjurii argui non poſſe. Quod in illis textibus ſolum petatur ut jurent ſe non potuiſſe conſummare matr. At quamvis poſtea vir aliud conſummet, non ideo ſunt perjurii. Quia potuit eſſe impotentia reſpectiva, ut ex maleficio, & ſic non erat impotens ad aliam maritus ille. Secundo, quia conjuges non poſſunt affirmare ex certa ſcientia frigiditatem: ea enim etiam peritiſſimos medicos ſæpe latet. Si ergo de credulitate ſola jurant, excuſabuntur a perjurio, inſtar conſanguineorum jurantium, quos hac ſola ratione numero præcedenti excuſavimus. Et confirmatur, quia eſto vir perjurii reus argui poſſit: at non apparet qualiter uxor ejus criminis rea ſit. Cum ipſa nec jurarit, nec jurare potuerit abſolutam viri potentiam, ſed tantum non potuiſſe ſecum conſummare. Aliqui hos textus ita intelligunt, ut conjuges illi perjurii habeantur, non quod re vera rei perjurii arguantur: ſed ſenſus eſt, eorum teſtimonium ita pro nihilo computetur, ac ſi vere perjurii eſſent. Ita *D.Th. 4. d.34. in fin. in expoſ. litt. verſ. perjuris, & ibi D.Bonav. in princ. expoſitionis litteræ, n.6.* Sed neuter explicat an hoc ita intelligendum ſit de conſanguineis, an de ipſis conjugibus. Et quidem *Turrecr. c. Requiſiſti, nu.* 853. *q.*1. intelligit eos loqui de conſanguineis. Et tunc ſolutio eſt in ſe vera: ſed non eſt ad rem. Nam textus illi decidentes eos, qui jurarant eſſe perjurii reos, non de conſanguineis, ſed de ipſis conjugibus loquuntur (ut n.præc. probavi.) Nec etiam exhaurit difficultatem. Quia adhuc de ipſis conjugibus urgent argumenta propoſita. Si vero ſolutio intelligatur de ipſis conjugibus, neſcio qualiter ſtare poſſit. Nam uterque textus decidit pœnitentiam injungendam eſſe iis, qui juraverant, nempe utrique conjugi. Ergo fuit uterque in vera perjurii culpa. Quippe alias injuſte plecteretur, & ita *gl. eo. c.2. v.Perjurii 33. qu.1. & ibi Turrec.* dicunt utrumque veram culpam admiſiſſe. Quare quamvis magni faciam auctoritatem D.Th. ſolutionem tamen hanc non approbo. Alii intelligunt mulierem eſſe perjurii ream, & pœnitentiam illi injungendam, quando contra conſcientiam jurat, & hoc in confeſſione ſacramentali fatetur. Ita *Hoſt. d. c. Laudabilem, in fin. & ibi Joan. Andr. in fin. Alex. de Nevo n.13. Præp. n.7. in gl. penul.* Sed minus placet hæc ſolutio. Quod textus illi æque utrumque conjugem perjurii reum decernant, & utrique pœnitentiam injungant: nec cum confeſſore loquantur, ſed cum judice. Præterea adhuc argumenta militant in viro. Solutio ergo legitima conſtat ex dictis n.16. Quia (ut ibi probavi) conjuges non ſolum jurant id matrim. ſe non potuiſſe conſummare, ſed virum non valere coire, eo quod nullo modo ad coitum moveatur: quod certo noſſe poſſunt: ac proinde de certa ſcientia jurant, & merito poſtea cognita potentia viri, rei perjurii arguuntur. Eſtque hæc præſumptio juris, & de jure, contra quam nulla admittitur probatio, ut cenſeatur ex odio, ac mala fide negatam eſſe potentiam ad coitum, ad diſſolvendum prius matrimonium: eo ipſo quod conjux reputatus frigidus aliud injit, ut bene docet *gl. eod. c.2. v.Patet*. Et conſtat ex utroque textu: nam huic præſumptioni innitens decernit utrique conjugi pœnitentiam imponendam tanquam perjuro.

19 Non tamen intelligit perjurium hoc concludi ex ſolo frigidi reputati tranſitu ad aliud matrimonium: ſed concluditur ex copula, ſive conjugali ſive fornicaria. Quia ex ſolo matrimonio abſque copula non probari potentiam illius viri, ac inſtaurari prius matrim. ratione frigiditatis diſſolutum, ſed ex copula conjugali, aut fornicaria, oſtendimus diſp. 99. n.4. & 5. Et ita docet *Anton. cap.Laudabilem, ad finem de frigid. & malef. & ibi Præpoſ. n.2. notabil.3. Alexander de Nevo num.4.*

Tertio deducitur, quo pacto intelligenda ſit doctrina quædam communis, nempe non teneri conjuges allegare impotentiæ ſpeciem, nec cauſam, ſed ſufficere generaliter allegare impotentiam. Quia ad matrimonii diſſolutionem, quam petunt quodcumque impotentiæ perpetuæ genus ſufficit. Sic docent *gl. c.Requiſiſti, v. Acceperit, 33. qu.1. & ibi Archid. fin. Hoſtienſ. c. fin. nu.1. v.Potentia, de frigid. & malef. & ibi Jo. Andr. n.2. Ant. n.9. Abb. n.4. & 7. Anchar. n.1. notab.3. Card. ſtatim in princ. Alex. de Nevo n.6. Prop. n.1. & 2. idem Abb. c.2. n.3. & c.Laudabilem, n.4. eod. t. Alex. de Nevo eod. c.2. n.3. & eod. c.Laudabilem, n.5. Aſtenſ. 2.part. ſum. l.8. t.37. ar.1. qu.2. Brun. de ſponſ. concl.28. n.24. Lancelotus Inſtituta juris canon. l.2. t. quæ matr. impedire poſſunt, §.Item frigiditas, v.Impotentia*. At hæc doctrina ita univerſaliter intellecta neſcio quo pacto vera eſſe poſſit. Nam judex Eccleſiaſticus ex ſola generali allegatione nequit ſufficienter noſſe an vera, & perpetua ſit illa impotentia, & an interdicere debeat conjugi illi impotenti tranſitum ad alias nuptias tanquam vere frigido, an potius alias debeat permittere, tanquam ſola impotentia reſpectiva, aut maleficio laboranti: & an medicamine adhibito ea impotentia auferri valeat? Quare forte intelligunt hi Doctores, ut conjux potens audiatur, non oportere ſpeciem impotentiæ, ac cauſam allegare. At dum judex eam allegationem examinarint, tenetur niti noſſe ſpeciem impotentiæ, ac cauſam ipſius, & ipſi tenentur juxta interrogata declarare. Quod conſtat ex iis, quæ diſp.99. n.25. Qualiter autem, quando conjux ſolam impotentiam in genere allegavit, ſit reſtaurandum prius matrimonium, ſi inveniatur poſtea conjux potens, diximus ea diſp.99. n.27. Et an judex teneatur explicare ſpeciem impotentiæ, diximus ibi n.29. Et ſi ſuccumbat conjux illa, an poſſit poſtea allegare ſpeciem impotentiæ, an potius ſententia illa tranſeat in rem judicatam diximus diſp.100. n.15. 20

Tandem ſent. n.3. relatam, ut non ſit neceſſarium triennium experientiæ, ſed ſufficiat tempus arbitrio judicis taxandum, libenter admitto in ſenibus. Quod id triennium concedatur ad experiendum, an decurſu temporis, ac longo uſu natura vires aſſumat, ut poſſit vir mulierem cognoſcere. At in ſenibus quotidie debilior natura redditur, ac vires deficiunt. Quare ſatis erit, judicem tempus arbitrarium concedere, quo experiantur, an medicamine aliquo adhibito poſſit natura vires aſſumere ad copulam conjugalem. 21

Ad arg. n.1. propoſita reſp. Ad 1. conſtat ex dictis nu.5. Verum enim illud indicium eſt, quando triennium experientiæ tranſactum eſt: ac jurant conjuges cum ſeptima propinquorum manu juxta *c.Laudabilem de frigidis, & malef.* Ad 2. dic, culpæ tribui mulieris ſerotinam illam reclamationem, ne ante triennium tranſactum audiatur ejus petitio. Si enim initio matrimonii proclamet, juxta ea, quæ dicemus tota diſp. ſequenti poſſet ſtatim audiri. Ad argum.1. ex propoſitis n.3. conſtat ex ſolutione ad primum proxime tradita, ubi id c.1. explicui. Ad 2. conſtat ex dictis n.5. ubi probavimus id triennium complecti totam litteram: nec diviſionem per paragraphos cadere ſupra illud, ſed ſupra aliud probationis genus neceſſarium ultra triennium. Ad 3. negandum eſt antecedens. Quia illa ſeptima propinquorum manus jurans non poteſt trienniſ experientiam ſupplere, quamvis uterque conjux fateatur impotentiam. Ut probatur n.5. Ad 4. dic, particulam adverſativam non cadere ſupra triennium, quod totam concernit litteram: ſed ſupra alios duos caſus: & ita concernit diverſum factum: & diverſum jus. Nam quando fatetur uterque impotentiam, & tranſactum eſt triennium ſatis eſt ad matr. diſſolvendum, ut jurent conjuges cum ſeptima propinquorum manu, nec opus eſt aſpectu. Ut diximus n.6. At quando alter negat, ultra triennium, & juramenta dicta, eſt neceſſarius aſpectus. Ut dicemus diſp. ſequenti, nu.6. & ſeqq. Et per hoc patet ſolutio ad quartum. 22

DISPUTATIO CIX.

An altero conjuge fatente impotentiam, altero negante, nec ea conſtat evidenter, deſideretur triennium experientiæ; & qualis alia probatio: & utri conjugi potius ſit habenda fides?

SUMMARIUM.

Proponitur textus c.1. de frigid. & malef. in cujus expoſitione verſatur difficultas, n.1.

An mulier, quæ matr. tempore virgo erat, fatens impedimentum, nec reclamans initio matr. ſit audienda viro negante, an potius viro credendum ſit, 2.

Quando dicetur initio proclamare, 3.

Tempus ut dicatur ſero proclamare, an numerandum ſit a die initi matrimonii, 4

An ſi uxor ſero proclamans velit per ſigna evidentia, aut veriſimiliter evidentia, probare impotentiam viri, ſit audienda, & ea probata diſſolvantur nuptiæ non expectato triennio, 5.

An uxori huic per aſpectum ſe virginem probanti ſit potius fides habenda, quam viro dicenti ſe eam cognoviſſe, 6.

An exigatur ut huic uxori credatur, matronas teſtantes ejus virginitatem eſſe peritiſſimas, 7.

An ſufficiat ut duæ matronæ aſpiciant, an potius ſeptem, 8.

An uxori dicenti ſe a viro cognitam, ſit potius credendum, quam viro id neganti, 9.

An uxor probans per aſpectum ſe virginem, non apparenti defectu in viro contrarium aſſerenti, nec initio matrimonii proclamavit, ſit audienda petens ante triennium diſſolvi matrimonium ob viri impotentiam, vel volens religionem ingredi, 10.

An uxor ſero clamans poſſit audiri tranſacto experientiæ triennio, & a quo tempore id triennium computetur, 11.

Quam probationem poſt id triennium debet adhibere, ut diſſolvatur matrimonium, 12.

An tunc ſit neceſſarium juramentum ſeptem propinquorum utriuſque conjugis, an ſolius conjugis fatentis impedimentum, 13.

Conciliantur textus cap.1. & cap. fin.de frigid. & explicatur qualiter liceat quocumque tempore tranſacto reclamare ob viri impotentiam, 14.

An quando mulier non reclamans initio, erat tempore matrimoni corrupta, nec apparet in viro defectus, poſſit aliquo tempore probare impotentiam viri, & uterque cogendus ſit ſuſtinere, ut matronæ tempore coitus adſint, 15.

An uxor, quæ tempore matrimonii virgo erat, & ſtatim proclamat, ſit audienda, viro neganti: & qualis probatio deſideretur tunc, ut diſſolvatur matrimonium non tranſacto triennio experientiæ, 16.

An in eo eventu ſit neceſſaria conjugum inſpectio, 17

Quid, ſi talis mulier erat tempore matrimonii corrupta: & an ſit ei fides habenda dicenti ſe matrimonii tempore corruptam fuiſſe, 18.

An ſi vir cum ſeptem propinquis juret ſe uxorem cognoviſſe, vel poſſe coire, ſit hæc probatio præferenda contrariæ probationi feminæ, 19.

An hæc omnia verum habeant, quando non mulier, ſed vir contra matrimonium clamat, 20.

Satisfit argumentis, 21.

1 Difficultas hujus quæſtionis potiſſimum ſita eſt circa intellectum *c.2. de frigid.* cujus textus quanta ſit difficultas, & quam confuſe explicetur, & quot dubitarint an tanquam legitimus textus accipiendus ſit, dixi diſp.præc. n.2. ubi eum eſſe legitimum probavi. Duo ergo ad hanc quæſtionem pertinentia decidit ibi textus. Prius eſt *in verſ.Illa autem*, ubi deciditur mulierem poſt annum, vel dimidium, allegantem viri impotentiam, & ſe ab illo non cognitam, audiendam non eſſe, viro contrarium aſſerenti. Poſterius eſt *in verſ. Si autem ſtatim*, quando mulier ſtatim poſt menſem, aut bimeſtre ab inito matrimonio proclamat: & tunc deciditur feminam audiendam, ac diſſolvendum matrimonium, ſi impotentia illa per rectum judicium probari poſſit.

2. I. Concluſio ſit. Quando mulier fatetur impedimentum, & vir negat, nec illa matrimonii initio proclamavit, minime audienda eſt proclamans adverſus matrim. ſed ejus petitio rejicienda eſt, ac ſit fides habenda viro fatenti ſe conſummaſſe matr. Conſtat ex *c.1. verſ.Illa autem de frigid.* ubi & duplex redditur ratio his verbis: *Illa autem ſi prior poſt annum, aut dimidium, ad Epiſcopum, aut ejus miſſum proclamaverit, dicens quod non cognoviſſet eam: tu autem contrarium affirmas, tibi credendum eſt: eo quod caput es mulieris. Quia ſi proclamare voluit, cur tamdiu tacuit? Cito enim, & in parvo tempore ſcire potuit ſi ſecum coire potuiſſet*. Et ratio eſt, (ut tradunt *ibi Abbas num.5. Alex. de Nevo n.7. fin. Brun. de ſponſalibus, concl.18. limit.1. n.16.*) quod concurrant tunc duæ præſumptiones contra mulierem: prior, eo quod tarde proclamarit: poſterior, quod vir, qui ejus caput eſt, aſſerat ſe eam cognoviſſe. Et intelligunt *Abb. Alex. de Nevo, & Brunel. ibid.* hunc textum, quamvis mulier, tempore initi matrim. virgo eſſet. Et hic intellectus mihi placet ob rationes dictas: & conſtabit amplius ex dicendis n. 10. quamvis *Hoſt. eod. c. 1. n.1. v.Tamdiu, & ibi Jo.And. n.7. Anch. nu.7. idem Hoſt. ſum. t. de frigid. §.Qualiter, & quando, nu.10. Jo. de Friburgo in ſum. confeſſ. l.4. t.16. qu.16.* intelligant hunc textum *in eo verſ. Illa autem*, quando mulier eſt corrupta, nam ſi virgo eſſet, poſt multos etiam annos reclamantem eam audiendam eſſe ajunt.

3 Tunc autem dicetur non initio matrimonii proclamare, ſed ſero, quando tranſacto bimeſtri proclamat. Quod aperte colligitur ex *eo.c.1. verſ.Si autem*, ubi ſtatim proclamare, ac initio matrim. explicat textus, quando intra bimeſtre, proclamatur, ibi: *Si autem ſtatim in ipſa novitate poſt menſem, aut duos, ad Epiſcopum, aut ejus miſſum proclamaverit*. Et ita docent, *gloſ. c.Si quis acceperit, v.Tempore 33.q.1. Innoc. d.c.1. n.fin. Præp. n.8. verſ.Ultimo quæro*. Quamvis *idem Innoc. eod. c. 1. nu. 1. verſ.Tertia pars*, dicat breve tempus eſſe minus ſemeſtri. Quare minus bene *Lex regia 6. l8. p.4.* dicit reputari ſerotinam proclamationem: quando poſt annum ſit.

4 Hoc vero tempus numerandum exiſtimo a die, qua vir cœpit copulam intentare. Quia textus *d.c.1. de frig.* ſerotinæ proclamationis eam rationem reddit, quod cito mulier noſſe poſſet an vir ſecum coire potuiſſet. At id nequit experiri, niſi a tempore copulæ intentatæ: ergo ut mulier ſit in mora, & culpæ illi tribuatur tarda proclamatio, ab intentatæ copulæ tempore mora numeranda eſt. Et ideo hac ratione ducti docent Auctores (ut diſp.1. videbimus) triennium præſcriptum *c. Laudabilem de frigid.* ad experiendam impotentiam numerari a tempore inventatæ copulæ, ita intelligentes eum textum dicentem a tempore conjugii initi computari.

At hæc concluſio textus temperanda eſt primo, niſi uxor per certa ſigna oſtendere viri impotentiam velit: tunc enim cujuſvis temporis lapſu minime obſtanti audienda eſt. Quia cum textus innitatur malitiæ præſumptæ ex diuturna uxoris taciturnitate, præſumptio hæc per aliam fortiorem elidetur. Et ita docent *Innoc. c.1. n.ult. de frig. & ibi Hoſt. fin. Abbas n.5. Anchar. n.11. Præp. n.8. verſ.Ultimo quæro. Alex. de Nevo n.7. fin. & nu.13. Brun. de ſponſ. concl.28. limit. 1. nu. 16. Greg. Lop. l.6. v.Ni dive t.8. p.4.* Imo ſatis eſt ad hoc, quamvis ſigna non ſint omnino evidentia, & neceſſario concludentia, ſi ſint veriſimiliter evidentia (quæ autem ſint hæc, explicuimus diſp.107. n.6. & 7.) Nam ea tantæ efficaciæ ſunt, ut nulla expectata mora, ſed adhibito ſolo juramento matronarum, conjugum, ac ſeptimæ manus propinquorum, efficiant declarari matrim. irritum (ut probavi hoc l.diſp.107. n.4.) & ita docet *Alex. de Nevo c. Laudabilem, n.17. caſu 3. fin. de frig.* exiſtentibus his ſignis veriſimiliter evidentibus, diſſolvendum eſſe ſtatim non expectato triennio matrimonium, quamvis mulier ſero proclamarit. Et ibi etiam bene docet tunc non ſatis eſſe ne expectetur triennium, adeſſe ſigna frigiditatis urgentia, ac præſumptive probantia, niſi ſint veriſimiliter evidentia. Quare egregie *Abb. d.c.1. n.5. & ibi Alex. de Nevo fin. & Brunel. proxime allegatus* ajunt minime audiendam eſſe feminam hanc petentem probare ſe velle viri impotentiam nondum elapſo triennio, ſi velit per aliqua ſigna probare. 5

Secundo temperanda eſt concluſio, niſi uxor per aſpectum probet ſe non cognitam a viro, ut quia reperitur virgo a matronis illam inſpicientibus: tunc enim potius credetur uxori neganti copulam, quam viro affirmanti. Conſtat ex *cap. Propoſuiſti, de probat. in fin.* ibi: *Juramento puellæ, & teſtimoniis illarum ſeptem mulierum fides eſt potius ordinata*. Et ita docent ex Theologis *D.Th. 4. d.34. in fin. in expoſitione lit. verſ.Sed ſi vir, & ibi D.Bonav. in expoſ. lit. n.5. Albert. Magn. ibi, ar.7. ad 1. Dur. q.2. n.7. Ricar. ar.2. q.1. Palud. q.2. ar.3. conc.3. nu.18. D.Ant. 3.p. tit. c.12. §.3. ad finem. Ovandus 4. d.34. q.un. propoſ.4. Angl. Floribus 1.p.* ubi de matr. *q.8. ar.1. dub.5. Lud. Lop. 2 p. inſtructorii*, ubi de matr. *cap.52 col.2.* Et ex Juriſperitis *gl. c.Si quis acceperit, v.Tempore 33. q.1. & c.Quod autem, v.Probare 27. qu.2. & d. c.Propoſuiſti, in fin. & c.penult. verb. Mulieres, de probat. & c. Continebatur, verb. Viri, de deſponſ. impub. & c. 1. v.Caput, de frigid. & ibi Innoc. nu. 3. v.Credendum, Alex. de Nevo ibi n.12. Goffred. ſum. tit. de frigid. n.8. & Hoſtienſ. in ſum. eod. §.Qualiter & quando, n.10. Idem Alex. de Nevo c. fin. n.9. de frigid. & d. c.Continebatur, nu.15. & 17. Albert. in ſuo dictionario, litt. D. v.Divortium, paulo poſt princ. Aſtenſ. 2.p. ſum. lib.8. t.37. art.1. qu.2. Jo. de Friburg. in ſum. confeſſ l.4. tit.19. q.16. Monald. ſum.* ubi de matr. *tit.Qualiter, & quando ſiat divortium propter impedimentum coeundi, col. ult. v.Item quando mulier. Turrecr. c.Si quis acceperit, n.un. 33. q.1. Supplementum Piſanæ v.Divortium n.2. & ibi Roſel. n.2. Sylveſt. q.18. n.21. Anton. Cuc. l.3. inſtit. majorum, t.12. n.264. Franc. Marcus deciſione Parlamenti Delphini 677. n.2. Fulv. Pacian. l.2. de prob. c.2. n.15. & 16.* 6

Temperant hoc aliqui, quando matronæ feminam atteſtantes eſſe virginem per aſpectum, ſunt peritiſſimæ, tunc enim potius feminæ credendum eſt, alias viro. Quia virginitas eſt res occultiſſima, nec pervia viſui, ac oculus matronarum ſæpe fallitur, *c. Nec aliquæ 27. qu.1.* Sic *gloſſa cap. Si quis acceperit, verb.Tempore 13. qu.1. Alex. de Nevo, cap.Continebatur, n.17. de deſponſ. impub. Franciſcus Marcus, in præced. allegatus*. Sed jure optimo hoc improbat *idem Alexander de Nevo, c.1. num.12. & c.fin. num.9. de frigid.* dicens ſatis eſſe, ſi matronæ peritæ ſint. Quod *id cap. fin.* ſolum petat matronas peritas eſſe, ibi: *A matronis bonæ opinionis fide, dignis, & expertis in opere nuptiali*. Et *c. Fraternitatis, ſtatim in princ. eod. tit.* ibi: *Matronas ſuæ parochię providas, & honeſtas*. Ubi *gloſſ. verb.Matronas*, ait talibus credendum eſſe, ſi honeſtę ſint, & peritæ in arte. Et *Innoc. ibi initio:* explicat Providas, ideſt, peritas: unde ait exigi, ut ſint peritæ in arte. Et *l.1. ff. de ventre inſpiciendo*, ſolum petitur feminas inſpecturas eſſe probatæ artis, & fidei. Nec reperitur textus eas peritiſſimas poſtulans, nec facile tales reperientur. 7

Alii limitant dummodo 7. matronæ feminam inſpiciant, & teſtentur eam eſſe virginem. Ducuntur per *c.Propoſuiſti, de probat.* ibi: *Juramento puellæ, & teſtimoniis illarum ſeptem mulierum eſt potius fides adhibenda*. Deinde, quia ſi ubi ſuſpicio eſt contra mulierem prægnantem, deſiderantur quinque obſtetrices, *l.1. §. Si omnes vel plures, v. Mittantur autem mulieres. junct. gl. ibi, v.Quinque, ff. de ventre inſpiciendo*: multo fortius in noſtro caſu, 7. ſunt neceſſariæ, quia de re graviori agitur, nempe de matr. ſolvendo, & major præſumptio fraudis adeſt contra mulierem, eo quod diu tacuerit: & res hæc eſt difficilis cognitionis, ac multis fraudibus ſubjecta. Ita ſentit *Fulv. Pacia. de probat. l.2. c.2. n.26.* Ceterum verius eſt, ſufficere duas, vel tres obſtetrices. Et ita *d. c.Propoſuiſti*, non facit mentionem 8

ſeptem obſtetricum, quaſi tot neceſſariæ ſint: ſed ad majorem cautelam & narrat factum. Quare non eſt recedendum a regula generali dictanti in ore duorum vel trium ſtare omne verbum. Nec obſtat *d. l.2.* quia loquitur in caſu, quo femina ſe ingeſſit dicens eſſe prægnantem: tunc enim redditur ſuſpecta in hæredum præjudicium: quando enim ipſa non ſe ingeſſit, imo negabat, ſufficiunt tres. Ut notat *gloſ. ea l.1. v.Quinque*. Adde, id deciſum eſſe in eo caſu ſpeciali: at in noſtro caſu nulla talis deciſio reperitur. Et ideo hanc partem ſuſtinent *gl. c. Nec aliqua, v.Obſtetricum, 27. q.1. Bald. d.c.Propoſuiſti, n.4. verſ. Item quia*.

9 Similiter mulieri ſe cognitam a viro aſſerenti eſt potius credendum quam viro neganti. Cujus rei triplicem rationem reddunt Auctores. Prima eſt, quia ſtat pro matrimonio; cujus maximus eſt favor. Secunda, quia non eſt veriſimile, eam velle cum impotente ad reddendum ei debitum habitare: eo vel maxime, quod ſtimulis carnis frequenter agitentur feminæ. Tertia, quia cum femina ſit rea, abſolvenda eſt, dum vir non probaverit contrarium. Et ita docent *D.Th. D.Bonavent. Durand. Richard. Paludanus, D.Ant. Hoſt. Goffred, nu.9. Albericus, Aſtenſis, Jo. de Friburgo, Supplem. Piſanæ, Roſella, Sylv. Ant. Cuc. allegati n.6. Idem Hoſt. c.1. nu.1. v.Affirmat, de frigid. & ibi Jo. Andr. nu.4. Anchar. nu.4. Alex. de Nevo n.9. ad fin. Præpoſ. n.7. Idem Alex. de Nevo c.Duo pueri, n.12. de ſponſal. impub. Turrecr. 33. q.1. in ſum. ar.1. n.9. Maſcard. de probat. concl.312. n.24.* Quod bene temperant *Hoſtienſ. Jo. de Friburg. Suppl. Piſanæ, Sylveſt. num.6. allegati*, niſi vir convincat eam per aſpectum corporis eſſe virginem; tunc enim potius viro eſt fides habenda. Sicut num.6 diximus femina neganti copulam, viro vero affirmanti, potius illi quam huic credendum, ſi illa per aſpectum ſe virginem probet.

10 Quamvis autem potius credatur mulieri per aſpectum probanti ſe virginem, & dicenti ſe non cognitam a viro, quam viro affirmanti copulam, at ſi non adſint alia urgentiora ſigna frigiditatis viri, nec initio matrim. reclamavit, audiri non debet ante triennii lapſum. Quia adhuc feminam manere virginem, & incognitam a viro, non eſt ſignum evidens, nec veriſimiliter evidens frigiditatis viri: quæ ſola ſigna ſufficere ut in hoc eventu audiri poſſit, probavi num.5. Atque ita docent *Innoc. c.1. n.fin. de frigid. & ibi Alex. de Nevo n.13. Præp. nu.8. verſ.Ultimo quæro. Et Abbas n.5.* videtur clare idem ſentire, ait enim non audiendam feminam illam volentem ante triennium probare frigiditatem viri per aliqua ſigna; ſecus ſi poſt triennium velit probare per aſpectum, ut quia adhuc virgo eſt. Sentit ergo ante triennium eam probationem recipiendam non eſſe. Et hoc tenendum eſt quamvis *Hoſtien.* & alii, quos retuli num.2. in fine ſentiant uxorem ſe virginem probantem per aſpectum, poſſe quandocumque audiri: & *cap.1. de frig.* oppoſitum innuens intelligunt loqui de uxore, quæ tempore matrimonii erat corrupta. Intellige tamen feminam hanc volentem per aſpectum tunc probare ſe eſſe virginem, audiendam minime eſſe, ſi id probare intentet ad effectum ſolvendi matrim. Nam in hoc caſu loquitur textus *c.1. de frigid.* eam audientiam denegans. At ſi id probare tenet, ut concedatur ſibi licentia tranſeundi ad religionem, audiri utique debet. Quia per id ſatis probatur matrim. non eſſe conſummatum, *c. Propoſuiſti, & cap.penult. de probat.* At ante matrimonii conſummationem licitus eſt is tranſitus, *c. Ex publico, de converſ. conjug.* Sic *Alex. de Nevo c.1. n.13. de frigid.*

11 Tertio, venit intelligenda concluſio, ut ea mulier ſero proclamans non audiatur tunc, at poſt triennium cohabitationis audienda utique erit. Quia id triennii experientiæ tempus conceſſum eſt indiſtincte *c. Laudabilem, de frigid.* ut poſt illud liceat diſſolvere matrim. ratione frigiditatis: & eſt ibi ſermo in priori parte, quando alter fatetur, & alter negat. Ut docent *Innoc. ibi num.1. Abbas nu.1. Alex. de Nevo num 1.* Idem etiam conſtabit ex coroll. n.14. inferendo, & ex DD. quos ibi allegabo. Et ita docent *Abbas eod. c. num.5. Et ibi Alex. de Nevo n.8. & 13. Præp. n.7.* Quamvis *Inn. eo. c.1. num.1. verſ. Secunda pars*, dicat nunquam deinceps poſſe ſeparari matrim. quando mulier non clamavit initio illius, nec ei prodeſſe indicia frigiditatis viri, & ſuæ virginitatis probationem. Sed ſtatim *eo nu. verſ. Tertia pars*, dicit magis conſonare litteræ, ut ſuccurratur illi mulieri ſero proclamanti per triennii experientiam. Hoc autem triennium computandum eſt a die copulæ intentatæ. Juxta dicenda diſp. ſeq. n.1.

12 Hæc autem mulier ſero proclamans audietur poſt triennalem habitationem, ac ſeparabitur matr. ſi per aſpectum probet ſe virginem, accedatque juramentum ſeptimæ manus propinquorum teſtantium ipſis veriſimile eſſe eam verum deponere. Sic colligitur clare *ex c.Laudabilem, de frigid.* ubi textus in priori parte, in qua eſt ſermo quando alter fatetur altero negante (ut n.præc. probavi) ait poſt triennii experientiam diſſolvendum eſſe matrim. ſi femina probet per juſtum judicium frigiditatem viri: ubi *gloſ. v.Juſtum* ait, ideſt per teſtes, vel aſpectum corporis, *gloſſ. c.1. 33. qu.2. v.Judicium*, ait, ideſt, per aſpectum corporis, & *verb. Per juſtum*, ait, ideſt, per legitimos teſtes. Et *Innoc. eod. c. Laudabilem, num. unico, ad medium, verb. Per juſtum judicium, & ibi Præpoſ. num.6. eod. Verbo*, explicant, ideſt, per aſpectum corporis, & juramentum ſeptimæ manus propinquorum. Et in propriis terminis docent *Abbas d. cap. Laudabilem, in fine, & c.1. n.5. eo. t.* ubi *Alex. de Nevo n.8. Bruaellus de ſponſalib. concl.28. limit. num. 16.*

13 Et quamvis diſp. præc. nu.11. dixerimus utroque conjuge fatente impedimentum, exigi juramentum 7. propinquorum utriuſque conjugis, & ita 14. propinquorum: at quando alter ſolus fatetur, ſoli ſeptem propinqui illius fatentis debent jurare ſe credere illum dicere verum. Quia cum alter neget, propinqui illius non vocandi ſunt, ut in favorem fatentis jurent. Ita docent *c.Laudabilem, ſtatim in princ. de frig. Innoc. Hoſt. Jo. Andr. Acharanus*.

14 Ex dictis deducitur concordia *c.1. & c.fin. de frig. & malef.* quia textus ex diametro contrarii apparent. Nam c.1. denegatur audientia mulieri, quæ non matrimonii initio reclamavit allegans vi impotentiam: at *eod. c.fin.* auditur mulier poſt octo annos reclamans, & allegans impotentiam mariti. Et *c.Fraternitatis, eo. t.* poſt multos annos auditur. Et ita ex his textibus notant communiter Doctores, integrum eſſe conjugi quocumque tempore tranſacto allegare alterius conjugis impotentiam. Quia temporis tractu matr. irritum non firmatur. Sic *Hoſt. eo. c.fin. paulo poſt pinc. v.Octo annos, & ibi Jo. Andr. n.1. Abb. n.2. Anch. n.1. Alex. de Nevo n.3. Præp. n.2. Idem Jo. And. eo. c.Fraternitatis, n.2. Abb. n.2. Aanch. nu.1. Alex. de Nevo ibi, in princ. n.2. Præp. n.3.* Sed hi textus ſic conciliantur. Nam *c.1.* negans mulierem audiendam quando non ſtatim proclamat, intelligitur donec triennium tranſactum ſit: (ut nu.1. probavi) at *c.Fraternitatis, & c.fin.* concedentia audiendam eſſe clamantem poſt multos annos, intelliguntur modo jam triennium tranſierit. Et ita *Abb. eo. c.fin. n.2. & ibi Alex. de Nevo nu.3.* explicantes eum textum concedentem mulieri clamanti poſt octo annos audientiam, dicunt id eſſe certiſſimum, ubi uterque fatetur impedimentum, vel adſunt probationes evidentes. At ubi alter ſolus fatetur, nec adſunt probationes hujuſmodi, ſic ajunt, dic ut dixi c.1. eod. tit. ubi uterque (ut retuli n.11.) ait audiendam eſſe feminam ſero reclamantem, ſi jam triennium experientiæ tranſactum ſit.

15 Secundo deducitur, quid dicendum ſit quando mulier erat corrupta tempore contractus matrimonii, nec initio ipſius proclamavit, nec per aſpectum viri cognoſci poteſt, ſi vir ſit frigidus, nec ne. Aliquibus placet cogendum virum ſuſtinere, ut peritæ matronæ hoc inſpiciant tempore coitus: certa enim ſigna ſunt in mulieribus, quæ dicuntur cognitæ, & ſi ipſæ teſtentur non habitam fuiſſe copulam, ſeparandum eſſe matrimonium. Quia etſi res hæc turpiſſima ſit, ſuſtinenda eſt ob rem tanti momenti, quanti eſt cognitio valoris, aut nullitatis matrimonii. Sic *Abb. antiquus c.Laudabilem, n.2. de frigid. & ibi Joan. Andr. n.5. Anchar. n.ult. Ant. c.fin. n.8. eod. tit. & ibi Præpoſ. n.6. Zephalus conſ.384. n.34. 40. 41. 42. vol.3. Sotus* autem *4. d.34. un. d.2. col.4. verſ. Rogas autem*, turpiſſime adhiberi teſtes oculatos ait, & ita rem tunc referendam ad teſtes ex auditu, qui deponant ſe ab ipſis conjugibus audiiſſe, numquam eos potuiſſe conſummare matrimonium. Et ita clare cenſet nullatenus adhibendos teſtes oculatos. Quod omnino mihi placet, eo quod res turpiſſima, ac omnino honeſtati naturali adverſa eſſet, atque ad libidinem matronas illas maxime excitaret, vel ipſum virum cum illis, aut forte præ pudore membrum virile contraheretur, nec ad coitum erigi poſſet: nec eſt textus id jubens. Quare nec id licitum eſſe judico. Quod autem addit *Sotus*, rem ad teſtes ex auditu referendam, placet, etiam ſi tales adſint circumſtantiæ teſtium, & modi quo conjuges id dixere, & abſit omnis alia odii ſuſpicio, ut merito ſuadeat hæc probatio veritatem, & ita rem ſe habere. Nam in re tam difficilis probationis, una cum juramento uxoris, & ſeptimæ manus propinquorum, ea probatio ſufficeret. At raro eæ circumſtantiæ contingerent, & ii teſtes invenirentur. Et ideo moraliter loquendo placet, quod alii Doctores tradunt, nempe, viro affirmanti ſe conſummaſſe matrimonium, fidem habendam eſſe potius quem uxori neganti: & nullatenus poſſe tunc ſeparari matr. a judice Eccleſiaſtico, defectu legitimæ probationis. Sic docent *Alex. de Nevo c.Laudabilem, n.17. caſu 4. de frigid. Henr. c.1. n.4. eo. tit. Montal. l.6. v Frig. tit.8. p.4.* & ita *lex illa reg.6.* ait tunc nec audiendam eſſe feminam, nec ei triennium concedendum. Atque *Ricard. 4. d.34. art.2. q.1. & Turrecr. 33. q.1. in ſum. art.1. n.9.* dicunt ſe non videre qualiter in hoc eventu poſſit viri impotentia probari.

16 II. Concluſio. Si mulier, quæ tempore matrimonii virgo erat, ſtatim proclamat allegans viri impotentiam, nempe, poſt menſem, aut bimeſtre, audienda eſt, quamvis vir impotentiam neget: & ſi ea probetur per rectum judicium, diſſolvetur matrimonium. Habetur expreſſe *cap.1. verſ. Si autem ſtatim, de frigid.* ibi: *Si autem ſtatim in ipſa novitate poſt menſem, aut duos, ad Epiſcopum vel ejus miſſum proclamaverit dicens: Volo eſſe mater, volo filios procreare, & ideo maritum accepi. Sed vir, quem accepi, frigidæ naturæ eſt, & non poteſt illa facere propter quæ illum accepi, ſi probari poteſt per rectum judicium, ſeparari poteſt is: & illa ſi vult, nubat.* Hoc autem rectum judicium, ut ſeparari poſſit non expectato triennio ſtatim matr. quando mulier initio proclamat, viro neganti, eſt quando apparent ſigna dubia frigiditatis viri, quæ præſumptive concludunt, & uxor reperitur virgo, acceditque juramentum ſeptimæ manus propinquorum ejus. (Quod etiam in ſignis veriſimiliter evidentibus neceſſarium eſſe probavi diſp.107. n.4.) Probatur quia in *d.c.1.* fit diſtinctio inter caſum, quo mulier non ſtatim clamat viro neganti impotentiam, & decernitur viro credendum eſſe, nec audiendam mulierem: & caſum quo ſtatim proclamat, & decernitur audiendam eſſe, diſſolvendum ſtatim matr. probata impotentia per rectum judicium. At ſi per hoc rectum judicium intelligeret textus quando tranſactum eſt triennium, vel ſigna ſunt veriſimiliter evidentia, nulla eſſet differentia. Quia etiam quando non ſtatim proclamat, eſt in hoc duplici caſu audienda ac dirimendum matr. (ut nu.12. & 5. probavi) Et ita docent expreſſe *Innoc. cap.2. nu.1. verſ. Tertia pars, de frig. & Alexand. de Nevo cap. Laudabilem, n.17. caſu 3. ad fin. eod. t.* Et videntur tenere *Abbas cap.1. num.5. de frig. & ibi Alexand. de Nevo nu.8.* dicunt enim verſiculum, *ſi autem*, poſitum in eo textu, ubi deciditur muliere initio matr. proclamante frigiditatem viri, eſſe audiendam, ac diſſolvendum matrim. ſi per rectum judicium probare illam poſſit, intelligi quando mulier ſtatim proclamans poteſt per aliqua ſigna impotentiam viri probare. Et tenet etiam *ipſemet. Alex. de Nevo eod. c.1. n.13.* ſubdens expectandum eſſe triennium, ſi ea frigiditatis ſigna non appareant.

17 At in hoc eventu requiritur inſpectio conjugum, ut judicent medici qualia frigiditatis ſigna in viro ſint, & matronæ an mulier nondum cognita ſit. Quia cum mulier affirmet ſe incognitam, ac virgo eſſet tempore contractus matr. & virum eſſe frigidum, viro utrumque neganti, oportet utrumque conjugem inſpici ut veritas conſtet. Sic *Alex. de Nevo cap. Laudabilem n.17. caſu 4. de frig. Coſtanus tractatu de ſponſ. in tit. de bis, qui nuptias contrahere poſſunt, n.66.* habetur tomo 9. tr.

18 Ceterum majus dubium eſt, quando mulier initio matrim. proclamans, erat tempore contractus corrupta, qualis probatio deſideretur, ut potius ipſi credatur, quam viro affirmanti copulam & ſic diſſolvatur matr. nec apparent ſigna evidentia, vel veriſimiliter evidentia frigiditatis in viro? Quibuſdam videtur poſſe tunc diſſolvi ſolo juramento uxoris, & ſeptem propinquorum ejus, cum aliquibus ſignis impotentiæ viri. Quia *d.c.1. verſ. Sic autem ſtatim, & verſ. Illa*, decidens poſſe ſtatim diſſolvi matr. quando mulier initio reclamat, ſecus quando ſero, poteſt intelligi etiam in ea, quæ tempore matr. corrupta erat. Ut teſtantur *ibi Alb. n.5. Alex. de Nevo, num.8. Brunel. de ſponſalibus, concluſ. 28. limit. 1. n.16.* Et de corrupta videtur intelligere illum textum *lex regia 6. t.8. p.4.* Ut notat *ibi Greg. Lop. v. Corrupta*. Ita videntur ſentire *Inn. eo cap.1. num.1. verſ. Tertia pars* cum loquatur disjunctive, ſi mulier probet per aſpectum ſui corporis, vel per aliqua indicia. Et tenet *Alex. de Nevo, cap. Laudabilem, nu.17. caſu 4. in fine, de frig. cap. fin. n.15. eod. tit.* ait ſatis eſſe juramentum propinquorum. At non placet hæc ſent. Quod textus *d. cap.1.* dicens femina ſtatim reclamante poſſe ſtatim diſſolvi matr. petat impotentiam viri per rectum judicium probari. At non videtur rectum judicium, ſed nimis diminutum in re tanti momenti, ſolum juramentum uxoris, & ſeptimæ manus propinquorum, cum aliquibus indiciis frigiditatis viri, nondum lapſo experientiæ triennio. Et ita ſentit. *Hoſt. in ſum. tit. de frig. & malef. §. Qualiter, & quando n.10. & 11. & d.cap.1. num.1. v.Tamdiu, v. Poſt annum, & dimidium*, ubi ait mulierem corruptam matr. tempore, non audiendam licet intra octo dies proclamet, marito contrarium affirmante, niſi vir convincatur impotens per aſpectum: & verbum illud *d. c.1.* poſt annum, & dimidium, intelligit, maxime ſi tunc clamet: nam idem eſt, ſi corrupta reclamaſſet ab initio, ſed quia tamdiu tacuit, major eſt præſumptio contra ipſam, & ideo minus auditur. Et *verſ. Si autem ſtatim*, qui decidit feminam ſtatim proclamantem audiendam eſſe, intelligit de virgine. Idem cum Hoſtienſi ſentiunt *Jo: Andr. eo. cap.1. n.7. Joan. de Friburgo in ſumm. conf. l.4. t.16. qu.18. Et lex reg. 6. t.8. p.4.* quæ (ut proxime dixi) intelligi textum illum *d. cap.1.* de corrupta, ait feminam hanc ſtatim proclamantem audiendam eſſe, ac ipſi injungendum triennium experientiæ. Et *ibi Greg. Lop. v. Edar le plazo*, ait quando non oſtenderit per certam probationem frigidum eſſe virum. Non eſt autem fides adhibenda feminæ aſſerenti ſe tempore matrim. corruptam fuiſſe, ſed id probare debet. Quia allegat turpitudinem ſuam, *cap. Cum ſuper de conceſſ. præb. l.Tranſactione, C. de tranſact.* Præterea, quia quælibet femina virgo præſumitur, cum ea ſit qualitas naturalis. Tandem, quia in hoc uxor fundat intentionem ſuam, dicens quamvis corrupta appareat, non eſſe eam a viro cognitam, ſed talem ante matrim. extitiſſe. Ita docent *Abbas antiquus cap. Laudabilem, num. 2. de frig. & ibi Joann. Andr. num.5. Ancb. num. ultim.*

19 Sed hactenus dicta, nempe, potius credendum feminæ ſaltem virgini ſtatim clamanti, veniunt intelligenda, quando vir ſimpliciter affirmat, ſe cognoviſſe feminam: at mulier, & dicit, & jurat contrarium, cum ſeptima propinquorum manu, exiſtente aliqua præſumptione ariditatis, vel alterius defectus membri virilis. Nam ſi vir paratus ſit jurare cum ſeptima propinquorum manu, ſe coire poſſe, vel feminam a ſe cognitam, præfertur viri probatio. Sic *Innoc. cap.1. nu. fin. de frig. & ibi Hoſt. num.4. Jo: Andr. num.11. Anton. fin. Anchar. n.11. Præpoſ. num.8. verſ. Ultimo quæro.* Sed hoc meo judicio non procedet, ubi femina, ultra eas probationes, oſtenderit ſe per aſpectum virginem. Quia urgentior tunc erit ejus probatio, cum aliis conjecturis dictis, ſimilibus, & juramento proprio, & ſeptimæ manus propinquorum ſuorum, quam probatio viri per ſimile juramentum. Quare æquitas poſcit ut illi probationi potius credatur.

20 Tandem id monuerim, hactenus dicta in tota hac diſp. de muliere alleganti impotentiam viri, & ob id petenti matrim. diſſolvi, accipienda quoque eodem modo eſſe, quando vir proclamat contra matrim. ratione arctitudinis feminæ. Quamvis enim textus *c.1. de frig.* de ſola femina proclamanti ſermonem habeat: at id omni myſterio vacat, & ita contingit, quia de femina proclamanti propoſitus eſt caſus Pontifici. Et cum vir, & uxor correlativa ſint, militet prorſus eadem ratio in hoc eventu in utroque, diſpoſitum in uno cenſetur in altero diſponi *l. fin. C. de indicta viduit.* Et ideo *Præpoſ. cap.1. n.7. de frigid.* ait nil referre ad diſſolvendum matrim. an procedat vir vel femina, præterquam quod aliquantulo plus credatur viro.

21 Ad arg. n.1. propoſita conſtat ex dictis n.14. ubi textus illos conciliavi.

DISPUTATIO CX.

A quo tempore computandum ſit triennium jure præſcriptum ad experiendam impotentiæ veritatem?

SUMMARIUM.

Triennium hoc non a tempore matr. ſed ſaltem a tempore, quo cæptum eſt copulæ vacare, computandum eſt, n.1.

An præciſe ab illo tempore numeretur, nec deſideretur tempus a judice poſt peractam a conjugibus pænitentiam deſignari. Refertur duplex ſententia, n.2. & 3.

Quando impedimentum eſt naturale, ut frigiditatis, vel quodcumque aliud circa maleficium, incipit triennium præciſe a die experientiæ copulæ, 4

Idem dicendum eſt in maleficii impedimento, 5.

An in hoc ſit expectandum tempus aliquod, ultra triennium, 6.

Quando matrim. ratione impotentiæ falſo exiſtimatæ inſtauratur, an computetur triennium a tempore novæ copulæ, n.7. & ibi, quid, quando femina redditur apta inciſioni, aut medicinis.

Quando conjux nondum plene pubes eſt, an ſit expectanda plena pubertas, & ex tunc numerandum triennio. Refertur duplex ſententiæ, n.8. & 9.

Proponitur ſententia Auctoris, 10.

1 IN hac diſp. fatentur omnes triennium non numerandum a tempore contractus matr. ſed ſaltem a tempore quo cæptum eſt a conjugibus copulæ vacare. Quamvis enim *cap. Laudabilem, de frigidis*, a tempore matrimon. computandum decidatur, ibi: *A tempore celebrati conjugii habitent per triennium*, at ſupplendum eſt, & cæperunt conjuges copulam intentare. Tum quia verba cum effectu intelligenda ſunt *cap. Relatum, de cleric. non reſid.* Tum etiam, quod, cum id triennium deſtinetur ad experiendam conjugis potentiam ad copulam, jure optimo a tempore hujus experientiæ ſaltem computari debet. Atque ita docent *gl.33. q.1. in ſum. verb. Quod autem, in fine, & d. cap. Laudabilem, v. Celebrati, & ibi Inn. ſtatim in princ. verb. Celebrati, Hoſtienſ. ſtatim in principio, eod. v. Ant. n.10. Alex. de Nevo n.10.* Nec aliquem contradicentem inveni.

2 Difficultas autem eo pertinet, an præciſe ab eo tempore computentur, an potius a termino per judicem præſcripto, peracta a conjugibus criminum pœnitentia. Quibuſdam placent in maleficii impedimento ab hoc tempore computari triennium: ac rationem haberi temporis, quo antea copulæ vacarant. Quia cum hoc impedimentum ſæpius ex conjugum peccatis proficiſcatur, nil prodeſt tempus pœnitentiam culpæ præcedens. Item quia *cap. finali de frig.* ubi ſermo eſt de impedimento maleficii, juxta fere omnes DD. ponderatur ad ſeparandum matrimonium, peractam eſſe a conjugibus pœnitentiam, atque terminum conſtitutum a judice. Et ideo hujus ſententiæ ſunt *Hoſt. ſumma, tit. de frig. §. Qualiter & quando, num.12. & cap. finali, eod. tit. num. 10. & verb. Plures terminos, & v. Infra prædictos, & v. Triennium, & ibi Joann. Andr. num.11. verb. Triennium. Ant. num. 10. Anchar. num.9. notab. 12. Henricus, cap. 1. num. 1. eod. tit. Aſtenſ. 2. p. ſumm. l.8. tit.37. ar.2. paulo poſt princip. Joann. de Friburgo in ſum. Confeſ. l.4. tit.16. q.16. Ant. Cuc. l.5. inſtitutiorum majorum, tit.12. num.267. Cavalcanus 2. p. deciſ. 18. nu.7. in ſuis deciſionibus.*

3 Alii etiam in frigiditatis impedimento docent triennium numerandum a tempore quo per judicem ſignatum eſt, ac conjuges culpæ pœnitentiam egere. Ducuntur per *cap. Laudabilem, de frig.* ibi: *Requiſiſti quantum tempus indulgendum ſit naturaliter frigidis*. Subaudi, a judice. Deinde, quia poteſt eſſe peccatum cauſa retardationis copulæ. Si ergo peccatum non deleatur per penitentiam, minime proderit tempus a judice ſignari. Ita docent *Henricus cap. 1. nu.2. de frig. Brunel. de ſponſalibus, concl.28. declar.4. n.10. & 14. Cavalcanus n.præc. allegatus*.

4 Prima tamen concluſio ſit. In impedimento frigiditatis triennium computatur a die copulæ intentatæ, nec oportet id triennium aſſignari a judice, nec prius pœnitentiam peragi.